ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ
МАМИНОТО ДЕТЕНЦЕ

I.

Който не е видял новосадската летия, който не е прочел Максима Изповедника, който не е ходил в Бачковския манастир, който не е ял „шкембе-чорбасъ“ в Цариград, който не е живял у мадам Клайн в Болград и който не е пил казанлъшка гюлова ракия, — той нищо не знае, от нищо не отбира. Ах ти, моя люляно, ти казанлъшка гюлова ракийко! В твоите алкохолни искрици се скриват стотина тома из най-знаменитите епохи на българската история, които са пълни с хиляди велики с славни подвизи, с Димостеновски красноречия, Атиловски походи, с Ватерловски сражения и пр. и пр. Който те е пил веднаж, той никога не може да те заборави, а който те попива честичко, той оставя в българската история по няколко извънредно важни психологически революции. И аз съм те пил някога си, и аз съм се наслаждавал от твоя аромат, и аз съм имал удоволствие да изпитам твоята приятност… Ох, вярваш ли, и до тая минута помня твоите животворящи сили и твоето нравствено и физическо значение. Когато те пият смъртните богове, то усещат такава забележителна приятност, каквато не усеща даже и онзи, когото гладят вечер преди да заспи по петите, нито пък онзи, комуто Господ Бог е помогнал да получи наследство от непредвидена страна. А каква е твоята бистрота, каква е твоята белота! Сребро, брилянт, сълза, капка от роса, хрустал, който виси в черкова на полиелеите… Вземете билюрова чаша, измиите я добре, налейте я до половина с тая божествена влажност, закрийте с два пръста лявото си око и погледнете в нея с дясното… Охо-хо-хо, сълза, да я вземе дявол! Разбира се, че ако всичкото това да не би било доложителна математическа истина, то казанлъчени не би били казанлъчени, а били би… например сопотненци или калоферци, а галоган-бейовците не би могли да наторят с имената си всемирната история. Тъй е то! А Захара[1] е седнала, та ни се гордее със своите милинки, Ени Захара[2] — със своите саралии[3], Пловдив — със своите кокони и с киселото мляко на арапина при шадраванът, Търново — със своите ханове и с „Малтичкината песен“, Габрово — със своите похлупци и с каменния

мост, Едрине — със своята халва и със своето народолюбие, Цариград — със своя рахат-локум, Станимака — със своето калугерско произхождение, Ахело-Бургас, — със своята солена риба, Русчук — със своите калдаръми и Краставо село — със своите тикви! Смешни градове, смешни граждани! Ако не е възможно да сравняваме Париж с Женева и Лондон с Оряхово, то не е възможно да сравняваме и Казанлък с… с какво и с кого би вие желали? — да речем с Дъбене.

Но Казанлък има и друго още по-важно преимущество… Въобразете си, че вие сте пътник и че влазяте пръв път в тоя трендафилен град. Гледайте добре. Аз ви уверявам, че първите ваши впечатления ще бъдат обворожителни[4]. Захваща се майската пролет, дърветата се накитват с нежни и крехки листенца, полето се покрива с цветя, славеи сладко пеят, пиленца чуруликат на дясно и на ляво, всичко става весело, мило и прекрасно, даже и воздухът се напълва с някаква си успокояввща безметежност; а между всичко това, като Венера между своите нимфи, се червенеят трендафиловите градини и употребяват всичките си усилия да погъделичкат носовете ни, да изнесат на вид своите свърхестествени прелести и да ни покажат своето превъзходство в природата… Но и това още не е всичко. Ако обичате прелестите на природата, то обърнете своето внимание и на млекопитающето се царство, а именно на Евините синове и дъщери, на които доволно често завижда трендафилът и които имат пълно право да се нарекат царьове и царици на природата. Черни очи, вити вежди, бели лица, хримизни[5] бузици, алени устници, дълги клепачи, тънки снаги, високи гърди… Ох, не говорете ми повече, защото аз имам обичай да спя по много и да сънувам различни сънища… Ако ви се случи да идете в Казанлък, то вежете сърцето си с козиньова ортама, защото твърде лесно можете да останете без кръвочистител… Вас ще да окружат няколко миловидни ангелчета, ще ви погледнат няколко очарователни очи, ще да ви се поусмихнат няколко нежни устеца, и, всичкото това се отличава с такова ангелско виражение, и всичките тия неща блестят с такава кротост, щото само по знак вие свободно можете да им дадете сърцето си. С една дума, който от вас и да би погледал на тия гиздави създания, които растат, младеят и стареят в този земни рай, той непременно трябва да си зададе въпрос: защо аз не съм се родил, защо не съм израсъл и защо да не умра в тоя град?

Бил мая месец. Ако природата през тоя месец и да е богата почти навсякъде, но ние, както казах вече по-горе, не смееме да сравняваме с Казанлък ни най-прелесгнииге страни под ясното небе, защото е страшно да не оскърбиме трендафила и алените устници на казанлъченките Слънцето се показало на восток и простряло своите златни лучи над райската градина, из която се разхождали няколко стотини млади и крехки създания. Казанлъшките момиченца събирали трендафил. И всичките тия ластавички пеят, подскачат, смеят се, радват се и напълват воздуха с различни възклицания! Не зная вие как, а моя милост никога не би са отказала да поживее между тия весели чучулиги барем един ден, барем един час… Разказват, че казанлъчени, а особено казанлъченки, мислят и работят под влиянието на своите минутни впечатления и че тяхното непостоянство, което прилична росата в техните трендафилени градинки, не са в състояние да унищожат ни старостта, ни тежкият живот, ни страшната действителност. А от какво произхожда всичкото това? От растителността, която ги окружава. Трендафилът живее малко, но неговият майски живот има повече сладки минути, нежели многолетното съществование на върбата. Ако е живот, да бъде живот, а ако е дрямка, — да бъде дрямка-средата никогага не може да се нарече блаженство. Казанлъчени имат пълно право.

Под една кичеста круша в една от трендафиловите градини било постлано черно-жълто китено чбрдже, на което седели две лебеници или, както ги наричат казанлъчени, две дини, които представляват едносъщност и неразделност, или, да кажа по-понаятно, едната лебеница, която била твърде голяма и малко продълговата, седяла на черджето, а другата, която била малка и туплеста, седяла на първата лебеница, така щото от тия две разновидни лебеници произходило едно неразделно мазно тяло, което се наричало Нено чорбаджи. Но аз заборавих да ви кажа, че голямата лебеница е била облечена в копринена риза, в ленени гащи и в бяло копринено, с червени пръчици елеченце, и че малката лебеница е била покрита с бял фес. Голямата лебеница се повдигала нагоре и отпускала се надоле твърде затруднително, а когато произходило това, то на малката лебеница се отваряла някаква си дупка, над която стърчели две дълги бяло-черни урезалки козина, поимала и изпускала воздух и клокала така поетично, чегато в голямата лебеница се намира цял вулкан. Но малката лебеница

имала още две приемущества: на нея стърчели три червени подлоги, които носили название уши и нос, и две черни точки, които в общежитието се наричат очи, а по манастирите — светила. Изведнаж черните точки, които до това време били сънливи, шавнали насамнататък, и издупката изскокнали няколко потока лава, между които се зачули следующите думи:

— Иване бре, ела сам!

Пред лебеницата се изправил един млад и гиздав момък, който принадлежал в числото на ония нередки същества, които се наричат сеизи[6] и които умеят да мълчат, да се въртят на пета, да се занимават с нищо и да ядат останките от чорбаджийския обяд. Аз не ще ви разказвам какво виражение е имало лицето на тоя млад човек и с какво е бил той облечен, защото, както ви казах вече по-горе, подобни личности вие можете да срещнете всеки ден и всеки час и защото тия не съдържат в себе си нищо особено, следователно ние можеме да ги наречем н и щ о.

— Де е Никола? — заклокал вулканът и долнята лебеница се повдигнала цяла педя нагоре.

— Отидоха със Станчовото момче да търсят врабчета — отговорило нищото.

— Аз хилядо пъти съм ти казвал да го не оставяш да ходи сам… Вие слушате само тогава, когато ви кръстосват със суровицата. Иди при детето!… А де е чорбаджийката?

— Тя си почива под крушата.

— Нека си почине… Иди и доведи Никола. Не оставяй го сами! Гледай с четири очи… Не оставяй момичетата да седят и да лапат мухите. Парици им се плащат. Удряй! Тия хора нямат ни срам, ни очи. Парицте ти вземат, а работата ти оставят за Петровден! Иди при детето.

Иван тръгнал към стария кестен, но голямата лебеница, с помощта на малката, му заповядала да се върне и да приеме още няколко мъдри съвети и наставления.

— Ти го не гони: гледай да не падне и да се не убие… Кажи му, че го викам аз. „Баща ти те вика да ти даде ново гроше“ — му кажи. Кажи му, че съм хванал пиле. Иди при чорбаджийката и кажи ѝ да не лежи под крушата. Под крушата сянката не е гъста. Кажи ѝ да се

пренесе под големия кестен. Пренеси и моята постелка!… Или чакай, не ще ми се да се местя. А ракията изстуди ли се?

— Аз мисля, че се е изстудила, — отговорило нищото.

— Ти мислиш!… Хиляди пъти съм ти казвал да не ми отговаряш така. И в Филибе те водих, и в Захара те пращах — не можа да станеш човек! „Трябва да се е изстудила, чорбаджи!“ -тъй трябва да кажеш. Кажи де!…

— Трябва да се е изстудила, чорбаджи, — отговорило нищото.

— Иди и донеси я!…Кажи на чорбаджииката да дойде при мене. Набери малко череши за мезе… Хайде иди и намери детето…

Нищото тръгвало още веднаж, и дваж, и трижж, но лебеницата го връщала назад и клокала с различни звукове, и когато вече била дадена и шестата заповед да върви, то откъм северната страна се показало такова едно нещо, което накарало нищото да се запре още веднаж, а лебеницата да замълчи и да се приготви да слуша чуждите заповеди така също, както нищото слуша неговите. Това нещо, което имало голямо сходство с ония двоеноги животни, които от своята страна имат сходство с други едни животни, които се огояват за Коледа, е била чорбаджийката. Но преди да ви опиша добрите и лошавите качества на тая още доволно апетитна госпожа, аз тряба да се върна (така правят всичките романисти) назад и да ви разкажа за нея някои и други исторически подробности.

На тоя свят съществуват голямо множество чудни и непостижими личности. Гледаш ги — няма нищо, разгръщаш ги — не виждаш нищо, говориш с тях — не излазя нищо, анализираш ги — не намираш нищо, но сляпото щастие се търкаля над тях, пияната съдбина пръска между тях своите дарове и награждава ги с изобилие, а шантавите случаи им кукурикат на прага всяка заран и всяка вечер. Чудно! Един от тия щастливи или случайни херои е бил и Нено чорбаджи. За да си обясниме как тоя ограничен и слабохарактерен човек е успял да надои толкова голямо количество злато и сребро, ние сме длъжни да потърсим из природата някое сравнение, защото ни един важен психологически вопрос не може да бъде решен вярно и правилно без съдействието на естествените закони. Помислете си, че вие сте камъче и че природата или вашата орисница е изнесла на бял свят и хвърлила ви е в Тунджа, но хвърлила ви е така, щото вие сте имали случай да избегнете и от ситния пясък, който доволно често

затрупва щастието на множеството малки камъчета, и от големите камъни, които доволно често притискат малките самолюбци и не дават им да се повдигнат во веки веков. С една дума, въобразете си, че вие сте паднали на добро място, че Тунджа в това време е имала доста вода и доста сила и че вие сте се търкаляли от Калофер до Казанлък без никакви препятствия и без особени трудове. Същото бива и с човека. Най-напред случаят му дава малко, това малко довежда при себе си друго малко, двете малки се съединяват с третьото множко, третьото множко се жени за четвъртото много, четвъртото много ражда множество малки много, и така нататък, и вие един ден виждате, че онзи човек, който по ваше мнение не е бил способен да напои нито циганско магаре става богат, важен, горделив, „знатен“, „славен“ и прославен чорбаджия. Така се случило и с Нена, когато аристокрацията наричала кир Нено, демокрацията — Нено чорбаджи, а средните — челебият. На двайсет и пет годишната си възраст той имал повече от сто хрляди гроша чисти пари, а в онова време, за което ви разказвам, на тая сума са завиждали даже и пловдивските бегликчии.

Кой е бил баща и коя е била майка на кир Нена, имал ли е той някога баща и баба, на тия вопроси и до днес още не е отговорила казанлъшката генеология, ако казанлъчени и да имат множество бивши и съвременни писатели-критици. Из преданията, които са се съхранили в любознателната глава на поп Стояна, аз можах да извлека само това, че, когато Нено попипал, погледал и изброил своите сто хиляди грошовци, то намислил да се ожени. — „Но моята жена тряба да бъде една у майка, защото аз нямам родители“, помислил той и захванал да търси. Стотях хиляди гроша, които са най-убедителната сваха под ясното небе, изпълнили неговото желание твърде скоро. На втората неделя после Петровден Нено бил вече оженен за дъщерята на Димитра Хлапарът, който след време оставил на своя зет три дюкяна, една къща, гюлова градина и две алени устни. Сладостта му била голяма! После женитбата Нено чувствувал неизказано и искрено блаженство: каква е у него чистота, каква е у него топлота, какво е у него спокойствие! Всичко гледало на него весело и щастливо: и таванът, и одърът, и свещникът, и ръкавите му, и саханите, и лучникът, и белите нагръдки на жена му, които час по час дохождали при него и сядали на миндерлъчето… Истина е, че неговате гургувица повече

мълчи и не гургулика, — но това именно е и потребно на Нена, който не желае нищо друго, освен тишина и спокойствие.

— А бе — казва тя, — аз ходих у кръстничини и помолих я да ни харижe това гърненце. Я погледай; какво е то хубаво!…

— Истина е хубаво — отговаря Нено и целува жена си.

И пак тишина и спокойствие. Но гърнето се занася на мястото му, нежната съпруга дохожда изново, усеква свещта, запалва кандилото пред иконата, предлага на мъжа си някой вопрос получава отговор, целуват се, — и пак тишина и спокойствие. Мълчанието на жена си Нено обяснявал с това, че и ней, както и нему, са скъпи тишината и спокойствието, и че всичките нейни способности са обърнати на това, щото всяка една минута да бъде посвещена за ползата на тая тишина и спокойствие. А с какъв нежен гласец говори тая гургувица за изпросеното от кръстница гърненце! В тоя глас се чуе и любов към Нена, и ежеминутно старание за неговата тишина и спокойствие…

Жената на Нена е една от най-честните изпълнителници на онова значение, което й е било внушено още от малолетството в родителската къща с ежеминутни примери из действителния живот и която се основава на това, че „трябва да се внася, а не да се изнася“. Тая теория, която гледа на живота като на възможност да бъде събрано и спечелено колкото се може повече, накарва множество жени, които в младостта им е възможно да бъдат задомени насила за някой петдесетьогодишен вдовец, но които не е вече възможно да изтеглите из обятията на тия старци с никакви клещи, защото тия изведнаж стават черни робини надумата „да спечелиме“, която е най-главната религия на техните мъже, — стават мравки или безизключителни „дай ми“. Такава е била и жената на Нена. Нейното хубавичко и мазничко лице е било почти всякога сериозно, мълчаливо, навъсено и замислено само за това, защото в главата й са се въртели важни въпроси, като например, колко сол да се тури на зелето, как тряба да се съхранят пресни яйцата, с какви способи да се изпроси още едно гърненце, как да се умалят домашните разноски и пр., които не й давали нито две минути време за нарушението на домашнята тишина и спокойствие… С една дума, главата на Неновата жена и ден и нощ прела и тъкала само за три жизнени начала: да не излазя из къщата им онова, щото би могло да остане в нея; да се не дават двайсет и осем пари, когато могат

да се дадат двайсет и седем; да се не доплаща или съвсем да се не плаща на ония, които не могат да ни накарат насила да им платиме… Ако Нено плащал някому дълга си, то неговата съпруга искрено съжалявала, че това се е случвало действително… В нейната глава доволно често се въртели такива мисли: „Добро би било да не плащаме на работниците. Всяка година би ни оставали по десет хиляди гроша… А нам всеки тряба да плаща… Ако аз да би намерила на пътя сто хиляди гроша, то би ги скрила и никому не би ги показвала. Нека седят закопани в градината. А ако намеря само сто гроша? — И тях ще да заровя в градината — в гърненце ще да ги туря и ще да ги закопая… Или не в гърненце, а в някой дрипел, защото гърнето чини шестдесет парици. А ако намеря пръстен? — Него ще да продам…“ И множество още зрели и практически мисли се провирали през мозъка на тая знаменита жена, ако тоя процес и да произходил без волнение, без страстни увлечения и без напразни разговори, защото спокойствието и тишината са седели вече доволно яко на своите престоли.

— А бе, ти пиеш скъп тютюн — говорила нежната съпруга на мъжа си и целовала го опоително.

— Истина е скъп — отговарял Нено.

— Купувай по-евтин — казвала разумната и икономната жена и целовала го още веднаж.

Нено нямал сила да се откаже нито една минута от домашната тишина, и купувал по-евтин тютюн.

— Виното е скъпо тая година — говорила Неновица.

— Истина е скъпо — отговарял Нено.

— А механджиите ви го продават още по-скъпо — продължавала Неновица.

— Истина ни го продават още по скъпо — продължавал и Нено.

— А ти не ходи да пиеш в механата и да черпиш казанлъшките чапкъни — съветовала Неновица. — Пий си дома. Нашето вино е десетьогодишно… Цели двайсет бъчви се намират в зимника. Продай половината!

Последният съвет се не харесал на Нена и той се решил да защити своята крепост, но тишината, спокойствието и задебелялото вече лице на съпругата му одържали такава блестяща победа, каквато не е одържавал ни Наполеон I, ни Атила, ни Тамерлан. Не преминала нито една неделя, а Нено захванал вече да осъжда своите по-напредни

приятели, че тяхна милост се скита по кръчмите и по кафенетата, че харчат парите си напразно, че се карат между себе си като цигани й че не знаят де да се дянат… И в това време той чувствувал, че има право да им се смее, защото в неговата къща владее тишина и спокойствие. Когато имал нейде работа и когато се връщал назад, то отварял вратника, разгледвал двора си и произносил:

— В моята къща е рай — райска тишина.

Влазял в стаята.

— Свърши ли? — го пита Неновица, па сяда до него на миндерлъчето и захваща да шие мъничко ризленце.

— Свърших — отговаря Нено и отрива своята горна лебеница.

— Аз уших вече ризлето — казва нежната съпруга.

— А за кого шиеш това ризле? — пита Нено и подмигва значително.

Неновица мълчи и продължава да шие, като всяка жена, която е предусмотрителна.

„Ах, какво свето виражение се е появило на лицето й!“ — си мисли Нено и пита готов ли е обядът.

Ето каква е била младостта на двете лебеници и на тяхната съпруга, които аз мисля да разложа и да изследовам химически, анатомически и исторически в следующата глава.

---

[1] Стара Загора. (Б. р.) ↑

[2] Нова Загора. (Б. р.) ↑

[3] Банички със сирене. (Б. р.) ↑

[4] Примамливи. (Б. р.) ↑

[5] Розови. (Б. р.) ↑

[6] Коняри. (Б. р.) ↑

II.

Когато Неновата половин душа седнала до дясното коляно на своя съпруг, то изпуснала две доволно силни издъхания, които имали извънредно сходство с издъханията на ония животни, за които аз говорих вече в първата глава, или с издъханията на ония присноблажени калугери, които са имали щастие да изядат една ока фасул, един сахан със джуркан боб (полеян отгоре с една добра пропорция дървено масло) и три литри шаранова риба, и да изпият две оки бяло и една ока червено вино. Из всичко се видяло, че гениалиата економка не обича големите горещини, от които нейното мазно тяло изпущало голямо количество пот, а тоя пот доволно често е накарвал даже и Нена чорбаджи да си затъка носа.

— Горещо ли ти е? — попитал Нено.

— Горещо ми е — отговорила Неновица.

— А поспа ли? — попитал Нено.

— Проклетата горещина ми не даде да заспя — отговорила Неновица.

— Полегни малко при мене.

— И при тебе е горещина.

— А ти иди под големия кестен.

— И там е горещина. А защо ти не кажеш да пресечат големия кестен? Десет коли дърва ще да натовариме… Той вече не ражда… Ох, горещина! Поп Илия прочете в евангелието, че всяко дърво, което не принася кестени, трябва да се отсече и да се изгори… Проклетите мухи се вовират в носа ми!

После тия важни разговори, които имали тъждествено сходство с текста на катехизиса, т. Е. Които се състояли само от въпроси и от отговори с доволно малки изключения и с доволно практически заключения от страната на економическата жена, двата съпруга захъркали така щастливо, щото вулканът се разярил до последните граници, захванал да работи деятелно и лавените му потоци били до толкова изобилни, щото, ако нещастните градове Херкулан и Помпея

да би се преместили даже и на върх Неновата брада, то и в такъв случай тяхната съдбина би била печална; а между двете алени устници на Неновица, които лежели по средата на две бели полушария, произходило нещо неопределено, което имало малко сходство с ония духала, с които се служат само калайджиите…

В това също време Иван, който бил доволно бърз човек, изпълнил три доволно тежки обязаности: първо, той отишел при работничките, казал им да работят по-сръчно, изгледал по-старите кръвнишки, рекъл няколко наплюнчени думи на младите, подмигнал няколко пъти на по-хубавите и засукал мустаците си; второ, той намерил господарския син, който гонил в една ливада чуждите гъски, помогнал му да им изскуба перата, казал му да иде при баща си, че той (Иван) е намерил гнездо от косери и пр. И пр.; третьо, извадил из кладенеца кофата, в която се намирало едно доволно голямо стъкло с гюловица, и дошел при своя повелител.

— А де е гнездото? Де е врабчето? Ти ми каза, че татко е хванал врабченце… Де са косерите? Иван кован, цигански топан!… Иване бре, магаре бре, качи се на черешата и набери ми малко черешки! Дай да ти се кача! Чакай!… Ти си моя кон… В твоята глава, казва татко, мътят еребици…

После тия благонравни изречения, с които се отличават почти всичките галени, огоени и отхранени чорбаджийски деца, Никола коврял десния си крак в джоба на Ивана, хванал се за рамото му и пожелал да го възседне; но млекопитающето се нищо не очаквало подобна бомбардировка, шавнало и чорбаджийското дете паднало на земята. Произлязла доволно живописна сцена. Измаменият херой изревал като заклан, хванал „нищото“ за ръката и захапал го за палеца до толкова изкусно, щото доволно голямо количество кръв влязло в устата му и почугуркала по брадата му. Чорбаджийката се пробудила.

— Какво е? Що е? Кой ти разкървави устата? — питал вулканът и по лицето му текли едри капки пот.

— Ела, мами, ела сине! Кажи ми кой ти разкървави устата? Не плачи сине! — говорила нежната майка и протягала се така сладострастно, щото, ако Нено да не би почесал бедрото си, даже и сам Юпитер би се преобразил на лебед или барем на бяло биче.

— И-и-и-ван, Иван ме х-ла-сна. О-ле-леле, мам-мам-ко, убих се– говорил чорбаджийският син и лицето му било червено като божур.

Вулканът и неговата благочестива съпруга се разярили до такава степен, щото Иван, който употреблял всичките си сили да им докаже своята невинност или да им разясни, че кръвта, която се намира в устата и по брадата на сина им, в негова собственост, бил длъжен да претърпи корабокрушение и да иде на „реках Вавилонских да плаче алилуия“.

В това време Никола имал повече от единайсет години, ако майка му, като всяка майка, която желае да бъде млада, и да говорила, че на Спасовден му се е изпълнило деветьото лято.

— А аз мисля — говорила някоя нейна роднина или някоя нейна приятелка, — че той е малко по-големичък.

— Ако не вярваш, то питай поп Илия — отговаряла майката.

— А поп Илия ли го кръсти? — питала приятелката.

— Кръсти го поп Иван Славеят — отговаряла родителницата.

— А нема ти не знаеш, че поп Иван не служи и не кръщава повече от десет години? — говорила немилосърдната критичарка, която имала слабост да не разбира, че хубавите жени не обичат противоречия и в други отношения.

— Какво поп Иван? За какво и защо ми е твой поп Иван? Аз не ща нито да зная за поп Ивана. За поп Ивана и за поп Желязка е срамота и да говори човек — говорила чорбаджийката като всеки човек, който иска да замаже захванатия разговор и да му даде друго направление. — Знаеш ли ти, какво са направили поп Иван и поп Желязко на Великден в новата черкова? Напили се и двамата и дошли да служат на втора пасха… „Мрън, мрън, мрън“-казва единът. „Мрън, мрън, мрън“– чете другият. Смях!… А поп Илия гледа изолтара и казва: „Назюзюкали сте се и двамина като копачи, мои драгоценни пастири черковни!“

Но както и да е, а Николчо се родил в 1849 година, на Спасовден, по 12 часа през нощта. Бабата, която му е отрязвла пъпа, е и до днес още жива, следователно, който желае да се увери в справедливостта на моите думи, той трябва да иде в Казанлък, да заповяда в новата черкова и да попита жива ли е баба Ерина, която меси просварите. Ако му кажат, че е жива, той трябва да купи една литра гюлова ракия, да влезе в мъничкото одайчеице, което се намира при вратата на метоха, да почерпи старата жена и да й предложи няколко въпроса из казанлъшката хроника. Тряба да ви известя и това, че вие не тряба да ходите при баба Ерина в петък, звщото в продължението на тоя ден тя

пече своите просварки и не пие. Ако влезете в нейното кюшенце в неделя после черкова, то тя ще да ви покани да седнете, ще да ви се оплаче от неблагодарностите на света, ще да ви каже няколко соленички изражения за епитропете и за младия поп и ще да ви разкаже няколко твърде съблазнителни истории из казанлъшката история.

— За кой Николчо ме питаш ти? Не за Ненов Николчо ли? И той е харсъзин, какъвто е и баща му. Когато им бабувах, то ми дадоха две ирмиличета, две бъклици с вино, една половница с ракия и една тясна и дебела кърпица. Богати хора! Да им се не види и богатството, и главата! Николчо се роди лесно. В онова време аз бях още млада и знаех добре своя занаят. Сега не чина за нищо. Ако да не би ми помагала Мариамна, калугерката, то и просвари не би могла вече да пека… Но добрите хора ме не оставят. Преди една неделя аз ожених едно ергенче и добих една жълтица. Преди да се покалугеря, аз живеех по-лесно. Сега се не може. „Калугерките не тряба да се занимават със светски работи“, казваше лани младият учител, който направи грях с Кузмановото момиче… Николчо беше здраво детенце, — не плачеше и спеше по цял ден и по цяла нощ. Леля ви Пелагия, игуменицата, казва, че ако едно дете спи много, то след време става лениво и „развали — пъртина“, а ако спи по-малко и ако плаче и дене и нощe, то бива пъргаво и разумно момче. Аз ви казвам, че това не е така. Николчо беше мирно и сънливо дете, а сега съборя и звездите от небето!… Какво не прави галенето! Аз мисля, че от него няма да се роди ни сухо, ни сурово. Ако се не удави нейде, то ще да бъде обесен… Умните хора казват, че „попските синове са дяволски унуки“, а аз ще да ви кажа, че чорбаджийските синове могат да турят под петата си и унуката на дяда ви сатана. Кой ходи из града да чапкънува? — Чорбаджийските синове. Кой закача младите калугерки и кой прескачи през манастирските дувари? — Чорбаджийските синове. Кои се килка пиян по кръчмите и кой спи в кавенетата? — Чорбаджийските синове.

Но да оставиме баба Ерина, защото нейна милост има обичай да напада не само на онова, щото е младо и зелено, а и на нашите манастирски светини, ако тя сама през своята младост и да е имала не по-малка пропорция всевъзможни грехове даже и от калоферските светийки, и да потърсиме по-безпристрастен материал, за нашата психология.

В 1849 год. Нено чорбаджи, който се старал с всичкото си сърце да добие и последната пропорция от домашната тишина и да заплати за нея каквато и да би му поискали цена, добил еднороден син. О-о-о, появлението на тоя син е имало важно влияние на всичкия негов живот! Щом Николчо се появил на бял свят, то Нено се свил на две дъги пред своята властолюбива жена и станал неин безответен роб и всепокорнейши слуга. С една дума, неговата тишина и спокойствие се продължали даже и в онова време, когато нагръдките на жена му приняли жълтеникъв вид; той захванал да намира приятности, тишина и спокойствие даже и в своеволието на жена си…

Николчо бил въведен в християнското стадо, както видяхме вече из разказа на самата родителница, от поп Ивана Славеят, а негов възприемник станал Никола Искрата, който е известен повече под името „дал Кольо, взел Кольо“. Последната титла байо ви Кольо е получил от цялото казанлъшко гражданство и получил я е заслужено. Тряба да ви кажа и това, че ни една титла под ясното небе, която се е давала когато и да е, даже и на руските генерали, не се е прилепяла до своя господарин дотолкова тясно, доколкото прякорът „дал Кольо, взел Кольо“ е отговарял на своето назначение. И, наистина, ние знаеме твърде добре, че множество генерали са добили своите титли не затова, защото са били способни, а заюва, защото техните солдати са умирали без страх; а наш Кольо Искрата се е борил против грубото човечество и с мъжество, и с постоянство, и без ничия помощ, и неговото изречение „дал Кольо, взел Кольо“ е имало важни последствия не само за Казанлък и за казанлъшките вдовици, но и за оная търговска наука, която се нарича бухгалтерия. Казанлъчени говорят, че ако Кольо Искрата да би се главил барем за един месец във всемогъщата контора на барона Родшилда за бухгалтер, то негово сиятелство непременно би било избрано за министър на финансията във Франция, защото в сегашния деветнайсети век произведенията на Калифорния се много по-важни, нежели великите съображения на Роберта Тюрго и политико-економическите теории на Адама Смита.

Да ви разкажа сега какви са били заслугите на Никола Искрата, които са му пожертвували гореказаната титла. Една година почтените казанлъчени избрали Искрата за секретарин на общината и поверили му градските суми. Искрата пожелал да се отличи, т.е. добил воля да докаже на своите съграждани, че тия не са погрешили, ако са избрали

именно него за деловодител на обществените дела. Той купил дебели тефтери, дал на всеки от тях особено название и захванал да пише „дал Кольо, взел Кольо“, а когато се свършила годината и когато „дал Кольо, взел Кольо“ си подал сметките, то казанлъчени раззинали устата си и опулили очите си.

До петьогодишния си възраст Николчо, малкият Николчо, кръщелникът на големия Николчо, не изнесъл пред света нищо особено. Единственото негово отличие, което било забележено в продължението на тия пет години, и то не от казанлъчени, а от собственото семейство на бъдещия гражданин, се заключало в това, че госпожа Неновица захванала да посреща своя нижайши повелител неопрана, несресана и неомита. Но и това явление подействувало на Нена успокоително. Когато той срещал жената си с разрошавена глава или с различни белези по дрехите, то се радвал и обяснял сам на себе си:

„Който има наследник, той трябва да пести и да ходи непран и неомит… Майка е!… А какво евангелско виражение се е появило у нея на лицето!… Тя е по-умна от мене. Аз тряба да я слушамм и да изпълнявам волйта й. Ако да не би била тя, то аз не би имал толкова пари“.

После тия разумни разсъждения Нено се решил с всичкото си сърце и душа да дебелее и да не обръща внимание на нищо и на никого. Разбира се, че и това решение се случило не без малка борба. Когато един ден Неновица му казала просто и ясно да мълчи, да слуша и да не й противоречи, то у него се появило едно малко и невинно самолюбийце, но то било не твърде дълготрайно. След малко време жената му, без никакви церемонии, захванала да го води за юларчето към неговите домашни обязаности, а той вървял спокойно, не ритал и не хапал, защото неговата душа не желала нищо друго, освен тишина и спокойствие.

Из всичкото това, щото ви казах по-горе, вие сте успели вече да се убедите, че Николко се е възпитал изключително под ръководството на майка си, която се е стараела да му внуши само една, изключително една идея, че всеки разумен човек е обязан да разбогатее и да има много, защото сиромашията не чини нито калпав грош. Тая идея се насаждала в младата глава и чрез различни приказници, и чрез различни съвети, и чрез различни примери из действителния живот.

Когато Николчу чукнала седмата Коледа, то родителите му го завели в училището и предали го в ръцете на знаменития в онова време казанлъшки педагог, който е знаел не само да учи по панакидата, а и да пее в черкова. Името на тая знаменита личност е било даскал Славе — и нищо повече. Всичкият град го е знаел под това име. Когато веднаж било изпроводено из Пловдив такова едно писмо, което било надписано „Мусекословеснейшему господину кирию кирию Слави“, и когато това писмо било занесено на поп Иван Славеят, то неговото христолюбие се разсърдило и казало: „Аз не съм мусекословеснейше и името ми е Иван. Това писмо е за даскала“. Мнозина разказват, че това произшествие е станало не по погрешка, а с зло намерение. Разносвачът на писмата, който бил дявол човек, искал да се поприсмее на дяда попа и на неговата музика, която във времето на „Со страхомъ божи“ приличала на хрюкане. И в Казанлък има дяволи хора! Но като и да е, а мусекословеснейши Славе принял чорбаджийското дете с отворени обятия, дал му нова панакида, на която било написано — (кръсти, Боже, помагай) а б в г д и пр., и накарал го да целуне дебелата ръка на баща си и бялата ръчица на майка си, която приличала на захарски симид.

— Не бийте го, даскале! — казала нежната родителница и повдигнала веждите си. — Той е един у майка.

— Не карайте му се яко яко — притурила лебеницата и въздихнала тежичко.

— Аз бия само царвулановците — отговорил даскал Славе с достоинство. — Ако за едно дете е нужна тояга, то за друго стигат и няколко думи. Не грижете се. От Стояновите момчета е проплакал всичкият град, а аз до тая минута и с пръст не съм ги побутнал. Чорбаджииското дете се не бие… Ако да не би били чорбаджиите, и сиромашките деца би останали пукали. Кой се грижи за душата на учителите? Чорбаджиите. Кой поддържа божиите храмове? Чорбаджиите. А с какви очи ние ще да погледаме биените чорбаджийски деца, когато тия порастат и когато станат и сами чорбаджии? Кукувицата не е още изпила ума и на даскалите.

После тия убедителни доказателства добрите родители се върнали назад, а Николчо останал в разсадника на образованието да срича и да събира ум и разум. Той се учил дотолкова добре, щото след четири години или в онова време, в което ние го намираме, че скуба

чуждите гъски и че лови врабчета, той знаял вече и „Помилуй мя Боже“, и „Верую“. Неговото поведение било така също достойно за уважение. Ако Николчо и да бил още твърде малък, но той бил вече в състояние да разбере мненията на майка си и понятията на учителя си за много предмети, и пожелал да играе между съучениците си такива също роли, каквито играл баща му между казанлъшките граждани, а майка му — между кумите и свахите. Но съществовало ли е между бащата и сина съществено психологическо сходство? — Ни най-малко. Ако Нено и Неновица били лениви и неподвижни, то тяхното дете било живо и пъргаво; ако Нено и Неновица били благоразумни и любители на тишината и на спокойствието, то синът им бил пернат и любител на различни приключения; най-после, ако родителите обичали да трупат богатства, то синът им обичал да ги яде. С една дума, единственото сходство, което съществувало между родителите и детето, се заключало в това, че всени от тях обичал да държи главата си високо, да говори повелително и да изисква от ближните си любов и почитание, чегато тия две душевни движения са прясно сирене! Такова е било детинството на нашия херой, за юношеството на когото аз ще да ви разкажа в следующите глави.

III.

— Ела, мами, ела, сине! Седни при мене… Аз ще му покажа как се бият чорбаджийските деца. Не плачи, мое детенце! Аз ще кажа на баща ти да ти купи жълто поясче — говорила нежната майка, гладила по главата своето теле и клатила главата си.

— Тия харсъзи всякога ще да ти развалят съня — говорил вулканът и търкал брадата си. — Тамам бях заспал… Сънувах. Чакай, чакай! Какво сънувах? Ха, сънувах, че ти беше станала мечка и играеше пред конака… Водеше те един циганин… А аз седях с забитина и пиехме ракия. А донесе ли Иван ракията?

— Ето я — отговори чорбаджийката.

— Налей ми.

— Бобако, дай и мене ракийка — казал Неновият наследник.

— Ти си още малък… Не пий ракия. Който пие ракия, той не става човек. Само чапкъните пият ракия — проповядал Нено.

— Аз искам да пия ракия и да стана като тебе — отговорил синът.

— А нема аз съм чапкънин? — попитал бащата и поущипал сина си за гушата.

— А защо ти пиеш ракия? — попитал синът.

— Аз съм голям, а ти си малък, — отговорил бащата.

— А нима малките чапкъни са по-лошави от големите?

— Ах, какъв си ти левусти Пенко! — казал бащата и заповядал на майката да налее и на остроумния оратор малко ракийка.

— Пийни си, сине, пийни си, мами!… Ако ти тегли сърцето, то си попивай по малко. Нашата ракия не е като другите. И царичите могат да я пият. После тия думи майката наляла с ракия една от ония чаши, които преди цивилизацията се наричаха виньови, и подала я на своето единиче.

— Налей й малко водица — казала тя.

— Без вода е по-сладка — отговорил Николчо и после изпил ракията, чмокнал два пъти с устните си и подал чашата на майка си,

която в това време гледала на своето дете n такова умилно виражение, с каквото обикновено гледат ония майки, които са чули за децата си нещо похвално.

Ето как са живели тия две щастливи души, които са се приготовляли да оставят наследници и да умножат човеческия род; ето как са живели тия две лоеви сърца, които са се надявали да отхранят достоен и родолюбив син, под крилото на когото да преминат своята старост; най-после, ето как са живели тия два гражданина които са се уважали от простите смъртни, които са играли важни роли в казанлъшката история и които са се приготвляли да оставят славно име… А Николчо все расъл и расъл. Гюловата ракийка, която била изпиена от него в градината, имала такова чудно влияние на неговата натура, щото после тоя знаменит ден той добил воля да продължи захванатото дело с особена енергия и да докаже насвоите родители, че техните спестени капитали няма да му преседнат… Най-напред Николчо се постарал да си намери другари, защото даже и казанлъшката гюлова ракия изисква весели компании и сладки беседи. Но аз ви казах вече, че Николчо е имал голямо сходство с родителите си, които са държели главите си високо, които са говорили с по сиромасите от тях високомерно и които са презирали голаците и босаците. Това твърде важно дело доволно често туряло нашия херой в затруднително положение.

„Стояновият син обича да заповядa, а Христовото хлапе не ми е по годините — мислил Николчо. — Аз трябва да си намеря такъв другаарин, който би изпълнял моите желания и който би бил така също чорбаджийски син“.

Но Николчовите желания останали напразни. Чорбаджийските синове, които имали доволно важни причини да живеят самостоятелно и да управляват своите поданици по своята воля, не могли да се сближат с Николча, защото имената на неговите родители се въртели и ден и нощ на всичките езици, които имали способност да издават звукове. Но човеческата сѫдбина е доволно чудна и вятърничева жена. Един ден Неновият син затворил очите си и отишел да се поразходи край града с няколко свои полудругари, от които единът бил попски син, а другият — дяволска унука. Това се случило именно в онова време, когато Николчо захванал вече да зяпа по прозорците и да се занимава с Евините дъщери. Захванало да се смръква. Слънцето гряло

слабо, пилетата полетели към гнездата си да успокоят своите уморени членове, комарите бръмчели наляво и надясно, няколко пеперуди се премятали една през друга, жабите квакали в блатото, няколко крави мукали пред портите си и вятърът добил успокоевающи свойства. В това време Николчо и неговите другари дошли при една върба, извадили из джобовете си две доволно големи стъклета с ракия и една хартийка с бадем и седнали на тревата.

— А купи ли локмаруху? — попитал един от Николчовите другари, който имал бледно лице, крив нос й дебели устни и на когото името било Христьо Новият.

— Купих — отговорил другият, който имал червени и дебели бузи и чисто бяло лице и на когото името било Михал, попският син.

— А за какво ви е локмаруху? — попитал Николчо.

— Ах ти, лапнимухчо! — казал Христо и изкикотил се от всичкото си сърце. — Ти, както се види, няма да изпедепцаш занаята, а хората казват, че скоро ще да заминеш и гологан-бейовците! Ако в нашата гюлова ракия се налее малко локмаруху, то тя може да възкреси и мъртвите. Тъй е то! Само сопотненците и калоферците я пият без локмаруху. Л знаеш ли какво казваше докторът? — Който пие гюловицата без локмаруху, той изгубва калеврите си, както ги беше изгубил и сопотнецът.

— А който я пие с локмаруху, той се жени на вересия — казал Николчо и хванал другарина си за носа.

А знаете ли каква игра е изиграл един от новите доктори в Казанлък? Напил се (с локмаруху) гюловица и отишел в една къща да види една болна жена, а в тая къща се намирало едно черноoко сърненце, което му се харесало. На пиячите хора се харесват и самодивите, а момиченцето на болната жена, — ако и да не било за доктора, — не било за изхвъргане. Докторът хванал болната майка за ръката, попипал й жилата, погледал й езика, рекъл й да си тури на петите топли кирпичи и казал на момиченцето да му донесе малко водица. Момиченцето излязло.

— А знаеш ли защо съм дошел? — попитал той майката.

-Дошел си да ме видиш — отговорила тя зачудено. — Аз пращах да те викат.

— Не е то така — казал докторът. — Аз дойдох да се годя.

— А за кого мислиш да се годиш? -попитала болната.

— За вашето момиче — отговорил той. Жената се зачудила и казала на лечителя да й даде да се поразмиели, да поговори с мъжа си и с дъщеря си и да му отговори на другия ден. Но гюловата ракия бива луда даже и тогава, когато се пие с локмаруху, и докторът обявил на болната, че той не може да чака и че годежът тряба дастане тутакси. Майката, която била умна жена, пожелала да се възползува от гюловата ракия, защото момйчето й, което принадлежало на сиромашки родители и което нямало особени прелести, никога не би намерило по-добър младоженец, и затова повикала по-големия си син и изпроводила го да повика баща си, който в това време се намирал в кръчмата и пропивал своята седмична печалба. Бащата дошел и довел със себе си няколко души свои роднини и приятели. Когато добрите хора изпили още по няколко чаши гюловица и когато си поприказвали за едно, за друго, то майката се изправила на постелята си и обявила на събранието, че докторът иска дъщеря им. Произлязло още едно пиене и докторът бил сгоден. Той дал на момичето пръстена си и десетинв едри жълтици, между които се намирали и няколко калпави ирмиличета… После годежа честното събрание се нализало дотолкова, щото гюловицата захванала да не намира вече свободно място, връщала се назад и текла по брадите на своите любители. Отишли си посред нощ, и един от тях писали м и с л е т е, други н а ш о в е, а трети о н о в е[1]. Докторът, който не бил в състояние да напише самостоятелно нито просто л ю д е, тръгнал към къщата си под менторството на четири силни ръце, които го държали под мишниците, и под ръководството на едно разумно същество, което му местило краката. На другия ден той спал почти до пладне… Когато се пробудил и когато повикал слугата си да му подаде да се омие, то няколко ранобудници от вчерашните негови приятели, над които даже и най-чистата гюловица нямала „алилуйско“ влияние, влезли в стаята му, климнали с главите си, поухилили се и казали:

— Честита ви радост.

Докторът се хванал за носа, защипал се, потъркал очите си и тупнал си крака о одъра, — той мислил, че спи, — но неговото упражнение останало съвсем напразно.

— Честита ви радост — повторили гостите.

— Каква радост? Какво се е случило? Да не се е отелила стрினината крава? — питал докторът и мигал като куче във воденица.

— Ние ти казваме за годежа — отговорили гостите.

— Боже мои, той не помни! — казал поп Кън.

— Нема не помниш, че ние те годихме снощи вечер? — попитал поп Желязко.

Когато докторът чул тия не твърде утешителни думи и когато си припомнил своята пловдивска годеница, то по тялото му преминали студени тръпки.

— А за чие момиче ме сгодихте? — попитал той.

Събранието опулило очите си и раззинало „възприемниците“ си. Повдигнал се смях, попържни и различни разсъждения.

— Аз бях пиян, аз нищо не помня, аз се връщах от Таш-бунар, аз се бях наклянкал като копач — говорил докторът.

— Пиян, не пиян, а момичето е вече твое — отговорил един.

— Хайде да идем у невястата, защото отдавна вече те чакат, — говорил други.

— Хайде, облечете се — заповядал трети.

— И такава сватба до сега не е бивала в Казанлък — говорил четвърти.

Когато събранието изказало всичките свои мнения, разсъждения и обвинения, то докторът се удврил по челото и извикал:

— Ето какво ми направи проклетата гюлова ракия.

— Благословенное вино и проклятое пиянство — проговорил поп Желязко и помирисал джубето си, което му давало духовна храна, защото то е имало обичай да се облива с гюловица всеки пет минути.

— А как вие пиете гюловицата — с локмаруху или без локмаруху — попитал даскал Славе и погледнал доктора в очите.

— С локмаруху — отговорил докторът печално.

— Чудно! — проговорил даскал Славе и погледнал из прозореца към кръчмата, в която седели няколко посетители и наслаждали се чувствително.

Докторът навел главата си и мислил така философически, както обикновено мислят ония нещастни хора, които са прехапали езика си. Най-после той се обърнал към сватовете, помолил ги да го оставят да се облече и заръчал им да го почакат или в кръчмата, или у невястата, на която името и къщата му станали вече известни. Събравшите са излезли.

— Приготви коня ми — казал докторът на слугата си и погледнал из прозореца.

— А де ще да идете? — попитал слугата.

— Не е твоя работа -отговорил докторът сърдито. — Ти си найди кираджийски кон и намери ме в Пловдив. Събери всичкия ми калабалък и донеси го със себе си.

След няколко минути после тоя разговор докторът припущал вече коня из полето и достигнал благополучно първото село…

— Ето ти и гюлова ракия! — бъбрал той и боял се да погледа назад. — На хубаво мирише проклетата проклетница. Да не им се е видял ни гюлът, ни коренът му… Да изсъхне до корена… Насмалко щях да почерня главата си. „Пий я с локмаруху“, казва Славе. Ето ти и локмаруху… Главата ми е заприличала на пазарджийско кило. Дали не щат да изпратят след мене потеря…? Господи, свети Никола, избавете ме от това премеждие, и аз ви давам дума, че никога вече няма да туря в устата си казанлъшка ракия.

Ах, да го вземе дяволът! Тая казанлъшка гюлова ракия е измислена, вярвайте ми, от някой дявол или от някой магьосник. Ако я пиеш, то не можеш да се откачиш от нея; ако захванеш да мислиш за нейната миризма, за бистрината й и за достойството й, то и на съне гледаш чаши, бурета, стъклета и хунийчета; а ако захванеш да говориш за нейния род и произхождение, то заборавяш работата си, изгубваш мислите си между гюловете и между казаните и главата ти се преобразява на решетка, през която пловдивските кокони прецеждат сладкото си…

Хайдете най-после да оствиме и ние тая пущина, да идеме под върбата и да видиме какво прави Николчо и неговите другари, защото захваща вече да мръква. Когато трите надежди на казанлъшкото бъдеще изцедили едното стъкло, то пред тях се изправил синът на Хюсеина Налбатинът, който е известен на всичките по-опитни казанлъшки младежи и който се ползува, не с твърде похвална слава между, своите братя. Ако вие да би попитали някого от нашите учени младежи за качествата и за нравственостга на тоя още млад човек, то тия би ви разказали множество похвални историйки и различни хероически подвиги, които е той направил из града и които отговарят на техните прогресивни достойнства; а ако би попитали за него и за неговото поведение, неговите роднини и старите турци и българи, то

би получили такъв отговор, който би ви накарал да затъкнете ушите си и да побегнете през девет земи в десетя и през девет води студени. И наистина, Хюсеиновият син се дружил само с ония казанлъшки „мамини чедица“, които спали да пият, яли да пият и живели да пият. Той и Николчо се помирисали, харесали се един другиму, залюбили се един в другиго и тръгнали да мерят улиците и полетата. „Инстинктът е второ правило“ — казват умните хора.

— От тия две момченца ни една майка няма да види никакво добро — говорили старите и климали главата си. — Ако се не удавят в някоя вода или в някое блато, то непременно ще да бъдат обесени. От рано са захванали да пият и да ходят по кавенетата и по кръчмите! А какво гледа Нено? Ако Хюсеиновият син е сираче и няма кой да му държи юздата, то Неновият нехранимайковец не би трябало да се остави без дървен господ.

— Подобни хора тряба да се затворят при лудите и да им се налива на главата студена вода, защото от пиения бяга и лудият, — говорил Али ага и гладил брадата си. — Ако аз да би имал власт, то би им ударил по петдесет дегенека[2] и извадил би из главите им всичките гюлови миризми, а после би ги изгонил из града да не мърсят чистото и доброто. Краставата коза тряба да се изгони из стадото, защото нейната краста твърде лесно може да премине и на другите кози. И Нено заслужва двайсет тоеги по петите. Охранил е коджамити ластагарин[3], а не може да му държи дизгинете! За убиване са такива бащи.

Такова е било общественото мнение за Неновия наследник, ако неговата чедолюбива родителница и да мислила, че като Николча нийде няма и че на чорбаджийските синове тряба да се прощават множество прегрешения.

Да видиме сега какво е произходило под върбата. Веселата компания, при която дошли още няколко градски чапкъни, продължила да пие гюловица и да яде бадем до първи петли, и когато няколко души, които още не били достигнали до последния градус, поискали да се върнат в града, то двамина хъркали вече на тревата и не разбирали нито от дума, нито от силните юмруци на Христа, който бил опитен във веяко едно отношение и който, по неговите собствени думи, имал в корема си достатъчно тригия[4]. После дълги борби, после отчаяни усилия и после неподвижни съпротивления, двамина от

компанията били оставени под божия покрив, а останалите тръгнали към града.

— Утре вечер тряба да направиме съвсем друго — говорил Христо и махал с ръцете си — На гладно сърце се не може. „Гладна Корнелия не може да надвие на бяла Рада…“

— Ра-ра-ки-и-я се не пи-пи-е след ед-е-енето… Ние не сме ру-у-сси — говорил Николчо и килкал се насам-нататък.

— Нема е грехота да пиеме вино? — попитал Христо.

— Виното тряба да пият копачите и поповете. Ние не сме жаби — казали няколко гласове.

— Утре вечер ние тряба да опечем две-три агнета и да повикаме цигани — казал Христо и подскокнал.

Компанията се съгласила. В това време юнаците се приближили до града и разделили се: едни тръгнали на ляво, други — на дясно, а трети — право напред. Николчо, налбантският син и Христо останали сами.

— А кой дявол ни носи по това време в града без фенер? Ако ни хване колът[5], то всичкото веслие ще да излезе из носа ни — казал налбантският син.

— Хайде да идем там и да поискаме Нониния фенер — казал Христо и изкикотил се.

— Де там? — попитал налбантският син.

— Вървете след мене и ще да видите. След няколко минути трите приятеля се запрели пред една малка къщица и потропали тихо на вратата… Около къщицата царувала мъртва тишина, месечината освещала стената на противоположната къща и блестяла с всичкото свое величие, милиони звезди се лъщели по небето, нощен ветрец духал откъм полето — и нищо повече…

— Вземи едно камъче и хвърли го вътре през прозореца — казал Николчо, който в това време захванал вече да дохожда в себе си.

Христо вземал камъче, хвърлил го и ударил стъклото на прозореца. След няколко минути из процепа на уличната врата се зачул тих женски глас, който питал с голяма осторожност кой е и що иска.

— Отвори — казал Христо и почукал по вратата с указателния си пръст.

Вратата се отворила и триумвиратът влязъл във Венериния храм.

[1] Черковнославянските названия на буквите м, н, о. (Б. р.) ↑
[2] Тояги. (Б. р.) ↑
[3] Дългоръст. (Б. р.) ↑
[4] Винен камък. (Б. р.) ↑
[5] Стражата. (Б. р.) ↑

IV.

Баба хаджи Христина, калугерката, проповяда, че Казанлък е исторически и божествен град, защото старовременният рай, в който е живял наш дядо Адам с наша баба Ева, се е намирал не между Тигър и Ефрат, а между Стара река, между Баятът и между Кайнарджа. Това е вярно като ясен ден, ако госпожа Евдокия и да говори, че неверието е голям грях и че думите на библията, която е написана от премъдри Соломона, тряба да се почитат.

— Кажи ми ти, защо Старата река се нарича Стара река? А? — пита хаджи Христина и млаще с устните си така сладко, щото езикът й час по час изскача из своето гнездо.

— Старата река се нарича Стара река затова, защото е по-стара от Кайнарджа и от Баятът, — отговаря госпожа Евдокия и усмихва се с такава мазна усмивка, с каквато обикновено се усмихват всичките умни и знающи хора.

— А защо Кюл-боклук се нарича Кюл-боклук? — пита хаджи Христина.

— Защото казанлъчени хвъргат на това място пепелта си — отговаря госпожа Евдокия. — Ако прекръстиме това място на български език, то ще да добиеме пепелено поле… Разбра ли сега?

— Махни се ти със своето пепелено поле — говори хаджи Христина и сърди се. — Казанлъчени никога не са хвъргали на това място пепелта си… Казанлъчени, вярвай ми ти, не са сопотненци и не са още изгубили своята голяма дъска… Сапунджиите им дават по една ока сапун за десет шиника пепел… Ако сопотненчени да би имали сапунджийници, то не би хвъргали пепелта си.

— Лъжеш, хаджи Христино, лъжеш! — говори госпожа Евдокия. — Ако в Сопот и да няма много сапунджийници, то има бояджийници, които купуват пепелта много по-скъпо от сапунджиите.

— А аз ти казвам, че Кюл-боклук се нарича Кюл-боклук затова, че на това място Каин е утрепал брата си Авела, — говори хаджи Христина самоуверено. — Когато аз ходих на хаджилък и когато

разказах на един божи старец, че мястото, на което Каин е утрепал Авела, се намира в нашия град, то светият човек ме погледа зачудено, помисли малко и рече ми, че това може да бъде и че ние тряба да направиме на това място още един манастир. „Мъжки ли манастир или женски?“ -го попитах аз. „Направетего мъжки… Женски си вече имате“-каза той. Тоя старец беше много мъдър и добър човек. „Христино, ти си света жена, ти си избрана от Бога, ти си втора Мария Магдалина — ми казваше. — Царството небесно е направено само за такива жени“. „Отче, благослови ме“-му казах. „Да си благословена, дъще моя“, — ми казваше. „Отче, опрости греховете ми“– му казвах. „Опрощавам ти ги“ — ми казваше. Такъв праведен старец аз никога не съм виждала… Когато тръгнах из Ерусалим, то той, сиромахът, и заплака! „Пак останах клето сираче“– казваше, а брадата му са друса като пловдивска талига! Ти, Евдокио, още не си виждала свети хора.

— Той ли ти изеде паричките? — пита Евдокия и смее се.

— Какво се смееш като гевендия? -пита хаджи Христина и бледнее от яд. -Ако ми е изял парите, то тия пари не бяха твои… Видиш ли сега?… На заем ти не искам. Всеки може да харчи своите пари и да ги дава комуто ще.

— А кара ли ти се дядо духовник? — пита злобно Евдокия.

— Какво се подиграваш с дяда си духовника! — вика хаджи Христина. — Знаеш ли ти, че той и пие, и яде с владиката? Езикът ти отрязва…

— А Неновият син? Какво ще да ми кажеш за Неновия син? — пита госпожа Евдокия.

— А налбантският син? — пита хаджи Христина.

— Какво налбантският син! И Неновият, и налбантският син ходят не при мене, а при тебе, — вика госпожа Евдокия и скуби от яд косата на ушите си.

— При мене ходят, а при тебе спят — казва сърдито хаджи Христина и излазя из келията.

Из горереприведения разговор любезният читател може да види твърде ясно, че возпитанието и образованието на нашия херой се е продължавало енергически и че Казанлък се е приготовлявал да приеме в „лоната“ си зрял и опитен гражданин. В това време името на тоя гражданин се носило вече от уста в уста и всеки се старал да каже нещо ново за неговото бъдеще. Из града ходили даже и такива слухове,

които накарали Нена да се поразмисли и да прочете на сина си дълга лекция.

— Знаеш ли ти как се печелят парите? — питал Нено и въсил челото си.

— Селяните ги печелят с кървав пот и с мотиката в ръка, а чорбаджиите ги добиват събрани, — отговорил Николчо и погледал на баща си така, както гледа знаещият ученик на учителя си.

— Това е така, но старите хора говорят, че имането се печели лесно, а спестява се мъчно, — казал Нено и лицето му приняло по-благосклонно виражение. Из всичко се видяло, че той е останал задоволен от първия отговор на сина си.

— Щото се печели лесно, то се и харчи лесно — отговорил Николчо.

— А печелил ли си, да видиш как се печелят?

— Попитал бащата и лицето му изново приняло строго виражение.

— Ако всичките хора да би захванали да печелят, то всеки от тях би останал гладен — отговорил политико-економистът.

— Мълчи, магарешки сине, и слушай какво ще да ти кажа — казал Нено и тупнал с крака си. — Аз би желал да зная, отде си ти вземал пари да купуваш чопрази и копринени подрясници на калугерките? Ти мислиш, че аз не зная какво си правил оная събота в метоха! Жив ще да те одера! Ако бъдеш такъв, то хич да те няма. Оная вечер се срещнах с Али ага и той ми каза, че ти ходиш с Налбантооглу по кавенетата и по кръчмите и напивате се като копачи. Той мислил да ти удари един добър бой, но не поискал да ми развали кефа. А трябало е да те побие. Ти нямаш ни срам, ни очи. А какво си правил оная вечер в Долнята махала? А? Де си ти нощувал? Боже мой, моят син, Неновият син, синът на Нена чорбаджи, ходи по кръчмите, напива се пиян, ходи по жени, свирят му цигани, прави зефети! Това не може вече да се търпи. Аз ще да те…

В времето на всичката тая лекция Николчо гледал из прозореца и изучал природните наклонности на врабчетата, които се борили на крушата, а когато баща му изрекъл последните думи и когато естествоизпитателят видял майка си, която вървяла по двора и влязла в зимника, той изскокнал от стаята дотолкова бързо, чегато гори къщата им. Ако някой психолог да би обърнал своето внимание на

Николчовото лице в онова време, в което той видял майка си пред вратата на зимника, то би трябало да заключи, че нейното невинно действие е произвело на сина й дълбоко впечатление или че от нейното влазяне в зимника зависи щастието и съдбата му. Нено бил твърде зачуден, когато видял, че синът му не желае да слуша неговите съвети, но когато Николчо изскокнал из стаята и когато се спуснал към зимника като пощръклял, то лицето му станало бяло като кърпа. Той имал ясно основание де мисли, че наследникът му е полудял… Нено станал и приближил се до прозореца. Но в оная минута, в която Николчо мислил вече да прескокне прага на зимника и да влезе вътре, из него излязла неговата родителница, която накарала и синът, и бащата да отстъпят няколко крачки назад… Дебелото утешение на Нена чорбаджи било в тия минута ужасно: лицето му било бледно, очите му блестели, на устата му се появила пяна, косата му била рошава и посипана с пръст, а в ръката му се намирал доволно голям камък.

— Обраха ни, обрали ни са! — викала добрата жена и махала с камъка. — Само старите пари са останали… Аз бях ги скрила в дувара, между камъните… Олеле, Боже, какво ще да правиме сега?…

Осиромашехме, пропаднахме, изгубихме се… елате да търсиме. Що стоиш на прозореца като пукал? — извикала тя на мъжа си. — Ела да търсиме. Олеле, майчице, отидоха паричките ми!

После тия думи Неновица седнала на прага, вовряла пръстите си между косата и изревала така диво, щото и врабчетата на крушата оставили своите игри и захванали да слушат с внимание.

Нено излязъл из стаята, дошел при жената си и попитал я с особено нетърпение:

— Какви пари са се изгубили? Аз те не разбирам. Разкажи ми какви пари си изгубила.

— Какви пари! — повторила Неновица. — Моите пари, които съм събирала цели петнайсет години… Осиромашах, Боже, осиромашах!… Гладна ще да ходя на стари години…

— А много ли бяха? — попитал Нено и въздъхнал.

— Много бяха — отговорила Неновица. — И гердана ми, и ривцето[1] ми, и рубийкте, и татовите жълтици, и мамините парици и…

— Аз мисля, че тая работа е извършил наш Никола, — казал Нено яростно. — Да не си ги крила в зимника, а да си ги дала мене…

Кажи ми, защо си ги крила и от мене? Плачи сега… Яла сам ти тука — казал той на сина си. — Да ми кажеш де си дянал майчините си пари и много ли са били тия пари… А аз седя и се чудя, отде той взема пари да харчи със своите приятели-чапкъни! Онази вечер той е дал на циганите, които са му свирили, стара махмудия… Казвай кой е откраднал парите на майка ти?…

В това време Неновица повдигнала главата си, погледала на сина си, който стоял пред нея ни жив, ни мъртъв, и казала:

— Откраднал ги е не той, а твоят измекерин с моите измекерки. Николчо никога не е влазял в зимника.

Тия няколко думи охрабрили нашия херой до такава степен, щото той повдигнал главата си и повторил твърдо и без запинане думите на майка си:

— Аз никога не съм влазял в зимника, и не съм можал да зная, че майка ми си крие парите в дувара.

— А кой ти е давал да харчиш из града и по зефетите? — попитал бащата.

— Аз му давах — отговорила майката. После тия кратки обяснения, бащата, майката и наследникът влезли в стаята и съставили домашен съвет.

— Парите тряба да се намерят — решил Нено.

— Измекеринът и измекерките тряба да се закарат на конака и да се помъчат — решила Неновица.

— Да се пита Иван отде е вземал пари да си купи арнаутски пищови и чохяна аба, — решил наследникът.

Разбира се, че тия три решения тутакси били турени и в действие. Измекеринът и измекерките били мъчени, биени, изпитвани, подмамяни, разтърсвани и други такива, но работата се не повдигала напред и парите се не намирали. Слугите говорили, че Николчо, който говори, че никога не е влизал в зимника, лъже, и привождали множество доказателства, но Неновите думи били закон, и тия били принудени да мълчат и да търпят различни мъчения. Това дело се продължило цели два месеца.

Един ден, когато слугите трябало да бъдат изведени пред съдилището последен път, в Неновата къща се случило едно доволно важно събитие. Един от градските търговци, който продавал ракия, локмаруху, бадем и други раздражающи и услаждающи стомаха

предмети, излязъл пред горделивите, но сънливи очи на кир Нена и обявил му, че негова милост тряба да му заплати — като на сиромах човек, който печели своите пари с мъка и с изобилен пот, — две хиляди гроша за ракия, за бадем, за смокини и за локмаруху.

— Две хиляди гроша! Какви две хиляди гроша? Ти си полудял! А за кой дявол ни е бил твоят локмаруху. Хвала Богу, коремите ни са още здрави!… Ракия имаме да удавиме цял Казанлък, а смокини и леблебия не ядеме…

Търговецът извадил из пазухата си един дълъг тефтер, които бил подвързан с червена кожа и които бил везен с черна кожна връвчица, с топченце на края, отворил го и захванал да чете:

— Една ока гюлова ракия — четри гроша и половина; половин ока рахат локум — 12 гроша; едно бурилче с черно вино — 134 гроша…

— Стой, стой… Не ща да слушам — извикал Нено и хванал мустака си. — Я кажи ми ти, от кого си купил черното вино?

— От вас го купих — отговорил търговецът.

— Махни се сега от тука…С лудите хора аз нямам никакво вземане-даване. Комуто си дал виното и бадема, от него тряба да си търсиш и парите.

— Ще видиме, — казал търговецът и излязъл из стаята.

Това произшествие накарало вулканът да се замисли и да се разговори с жена си малко по-сериозно.

— Наш Никола ще да ни направи някоя пакост — казал той.

— Какво ти прави детето? Аз мисля, че Николчо не е крив. Нашите бакали и механджии са лошави хора… Ако си е купил за два гоша леблебийка, то тия са написали две хиляди гроша. Не плащай му.

— А ти вземала ли си нещо из бакалницата му?

— Вземала съм една ока ориз и един камък сол.

— Иди и плати му.

— Как! Да му заплатим две хиляди гроша? — Плати му за ориза и за солта.

Какво са мислили да говорят по-после между себе си двата съпруга, това остава и за нас и за всичкия свят неизвестно, защото в това време в съвещателната стая влязъл един от богатите казанлъшки граждани и донесъл със себе си пълна кесия с пари. Нено и новопришедшият вземали дъската и захванали да ги броят. След

четвъртин час Нено събрал парите в две кесии: в едната били бели пари, а в другата — жълти, оставил ги на миндерлъка и рекъл на длъжника си:

— Хайде да се качиме горе, да ти дам тимисюка[2] и да пинеме по една гюловица.

Длъжникът, като всеки разумен човек, се не отказал да пропусне някоя и друга и да осиромаши своя заимодавец барем с един грош за неговите Хаджи-Калчовски проценти, и тръгнал след Нена с такова смирение и благоговение, чегато го водят на изповед или пред кума. Скоро двата приятеля седнали в оная стая, която се намирала на горния кат на къщата и в която Нено и Неновица приемали гостите си, и пред тях била турена квадратна скемля[3], накрита с червен месал, на която се намирала ракия и мезенце.

Но ние, които не обичаме да гледаме как пият и как гълтат чуждите гърла, тряба да оставиме Нена чорбаджи и неговия приятел да слеземе доле, да отвориме вратата на оная стая, в която са оставени кесиите, и да видиме какво произхожда из нея. Най-напред ние ще да видиме, че един от прозорците, който се намира пред градината, е отворен и че из него гледа Николчо… Лицето му е алено, по челото му чучурка едър пот, очите му мигат уплашено, а гърдите му се повдигат сърчено… Но гледайте, гледайте. Той търси нещо из градината; той намира някакво си китюче и донася го при прозореца; той стъпя на него и хваща се за черчевето на прозореца; той се повдига нагоре, стъпя на прозореца и влазя в стаята; той се приближава до миндерлъка, взема една кесия и скрива я в пазухата си; най-после той скача изново в градината, занася китючето на мястото му, затваря прозореца и изгубва се от пред нас.

Хайдете, ако искате, да идеме и да кажеме на Нена. Или почакайте… Тряба ли ни да се мешаме в чуждите работи, а особено в такива случаи, когато в тая или в оная история са замешани не чужди, а свои хора? Човечеството е направено така, щото то не обича да му вовираме пръста си във окото и да откриваме ония истини, които са за него тежки и неприятни. Изречението „Не вовирай носът си, дето те не питат“, се е появило от това, че твърде често човекът иска да скрие онова, щото търси и щото желае да намери.

Когато двата приятеля излели в „преизподнята“ си по три прогресивни чаши, то уличните врата се отворили и Нено бил повикан

да заповяда на конака. Той слязъл на двора и тръгнал към вратника, но когато се усетил, че е оставил парите си незаключени, то казал на жената си да ги прибере и излязъл на улицата. Неновица, която не знаяла колко пари е приел мъжът й, влязла в стаята, намерила останалата кесия, отвезала я и захванала да рови из нея.

„Аз тряба да си взема лихвата — помислила тя и погледнала към вратата, чегато се бояла от някого. — От сега нататък аз няма вече да крия парите си в зимника — продължала тя да размишлява. — Хорските очи са лакоми… Аз тряба да ги закопая под одъра или в градината.“

После тия практически рамишления Неновица извадила пет бели меджедиета везала изново кесията и затворила я в раклето, което се намирало под иконостаса. С петте бели меджедиета, които останали в ръката й, тя тръгнала към градината и отишла под голямата ябълка. Какво е правила под ябълката тая разумна жена, ние не тряба да знаеме, защото парите са скрити на най-тайните места и защото нашата обязаност е да идеме в конака и да видиме защо е викан Нено чорбаджи.

Когато Нено влязъл в конака, то пред него се изправил Лли-ага със своето важно лице и със своя строг поглед.

— Я кажи ми ти — казал той, — защо си затворил слугите си и защо искаш от тях онова, щото не е у тях? Аз твърде добре зная, че ти и сам не вярваш, че парите на жената ти са откраднати от тия сиромаси. Покай се, Нено, дорде не е станало късно. Онзи, който ти е дал душа, гледа от небето и приготовлява се да ти отмъсти за сиромашките сълзи. Боиш ли се ти от Бога или не? Кажи ми ти защо ходиш в черква, защо слушаш думите на божите избраници и защо правиш метания до земята, когато сърцето ти е обърнато наопаки? Знаеш ли какво е казал Исус на учениците си? Ако не знаеш, то аз тряба да ти кажа, че той ви заповядa да бъдете кротки като агънца и праведни като младенци. Ех, Нено чорбаджи, не си ти християнин, не си ти правдолюбив човек! Не онзи е християнин, който прави златни кръстове и който се моли пред тях, а онзи, който изпълнява думите на божиите пророци и който живее честно и праведно. Вие ненавиждате евреите и казвате им, че техните прадеди са разпнали Христа. А какво правите вие? Не разпинате ли го и вие сами всеки ден и всеки час? Не подигравате ли се вие с неговото свещено име? Я погледай се на кого

си заприличал; я разгледай своите работи; я претегли своите грехове… Не, не на евреите, а на, такива хора, какъвто си ти, се е запекла светата кръв на Христа и на неговите апостоли. Иди и пусни своите невинни служители, които оплакват дните си и които проклинат оная минута, в която са влезли в твоята къща. Парите е откраднал синът ти… Вярвай ми — аз никога не съм лъгал, — че Никола е тръгнал из лошавия път. Потегли му дизгините… В продължението на една неделя той е изхарчил из града повече от пет хиляди гроша. Събери си ума в главата и постарай се да поправиш работата, дорде не е станало късно… Не мисли, че хората са волове и че не разбират кой е крив и кой е прав… Знай и това, че ако не послушаш моите съвети, то нашите граждани ще да те накарат насила да бъдеш по човек. Хайде, върви си сега!

Думите на Али-ага направили силно впечатление на мазното Неново сърце, което отдавна вече престанало да се мърда, защото лойта и душевните качества на човека са тясно свезани между себе си. Той влязъл мълчешката в стаите на забитина, явил му, че парите са намерени, и помолил го да пусне слугите му; а после се върнал дома си, повикал жената си и седнал на миндерлъка. Лицето му било бледно и безпокойно.

— Аз ти казах, че парите е смъкнал нашият локмазанин[4], а ти не ми повярва, — казал той. — Ние тряба да помислиме, какво ще да правиме с него. Дървото трябва да се изправя дорде е младо.

— А какво ще да правиме с него? — попитала родителницата. — Не искаш ли да го утрепеме?

— Не да го утрепеме, а да го жениме, — казал Нено и лицето му се разяснило като мокро кадифе. — Ако го жениме, той няма вече да ходи по чуждите жени, а ако не ходи по чуждите жени, то няма вече да харчи на вятъра.

Това логично заключение на мъдрия човек, което най-напред било посрещнато от майката не съвсем приятелски, после дълги разсъждения и препирни било приемено.

---

[1] Наниз. (Б. р.) ↑
[2] Запис. (Б. р.) ↑
[3] Ниска масичка. (Б. р.) ↑
[4] Който пие локма-руху. (Б. р.) ↑

V.

Познавате ли вие Петра Бамнята? Аз зная, че го познавате, защото неговата къща е изградена на два ката и защото дворът му е заграден с висок оросанлия дувар. Когато байо ви Петър върви по улицата, то фигурата му представлява бозаджийска кобилица, защото „чувството“ му е уголемено доволно значително от хранителните частици иа папаз-яхниите и от търтиците на перушинното царство. Но най-главното достойнство на бая ви Петра се заключава в това, че тоя достоен за уважение и почитание човек почти всякога, когато отива в кръчмата, държи ръцете си отзади и брои една твърде дълга, кехлибарена, без кръст, броеница, Ако умните хора и да говорят, че сърцето на човека има обичай да изплува, като дървено масло над водата, на неговото богоподобно лице, но аз никак не мога да се съглася с тяхното мнение, защото „представителят“ на бая Петра няма нищо общо нито с неговия кръвочистителен орган, нито с неговата мозъчна нравохранителница, нито с неговата нервна система. Познато е вече, че между душата и тялото съществува такова голямо сходство, каквото ние намираме само между калугерите и котараците; но природата доволно често обича да прави революции даже и против своите собствени закони, и ето, наш байо Петър, ако и да е дебел и мазен човек, се отличава с добро сърце и с известна пропорция чист разум. Така например, ако вие добиете воля да го попитате, кое месо е по-добро, мършавото или дебелото, то негова милост ще да ви отговори, че „чревоугождеnіе, якоже глаголеть премудри Соломонъ, есть грехь веліи“. С една дума, байо Петър е такъв един човек, който ако не би се преселил в Калофер, би можел в доволно непродължително време да вткне в пояса си даже и едноокия калоферски цар. За Калофер аз няма какво да ви разказвам, защото калоферчани представляват сами себе си не само в своята собствена къща, но и на цариградските кръстопътища. Даже и калоферският векилин[2] се съзнава, че в сляпото царство царува и оная глава, което има едно око. Разбира се, че гореизразеното от нас мнение е само голо

предположение защото байо Петър никога не би се съгласил да остави Казанлък и неговата гюловица, ако ние да би му предложили даже и болградско примарство[3]…

— А какво би аз намерил във вашия прехвален Болград? — ще да ви попита байо Петьр.

— И сляпо, и глухо, и нямо и килаво царство — ще да му отговорите вие с твърдо уверение, че вашите думи никога няма да достигнат до примарски уши.

— А имат ли болградчени гюловица?

— Нямат.

— А имат ли хубаво вино?

— Имат.

— А имат ли хубав пелин?

— Имат.

— Червен или бял?

— Пелинът на Паничерски е червен, а на бача ви Ивана е бял.

— А мезенце имат ли?

— Ама си ти неверни Тома! А бива ли кажи ми ти, вино без мезе? Болградчени не принадлежат нито на „латинската джинта“, нито на свищовската академия, нито на пловдивската философическа школа, в които даже и пастърмата се прави от латински древности, от български ножички и от елински ръкописи. Болград, мой брайно. Прави такава пастърма, която се топи в устата ти като овчо масло. А евтиния, евтиния! Такава евтиния вие не можете да намерите ни във вашия женски манастир, който продава, а не купува. Знаеш ли ти, че ако да не би била тая евтиния, то честните болградски бащи и майки отдавна вече би изпроводили своите многоуважаеми примари в дрънкалника?

— Не говорете ми вече за тоя богоизбрани град, защото ми потекоха лигите, — ще да ви каже байо Петър. — Ох, ако болградчени да би имали и гюлова ракия, то аз тутакси би оставил нашия рай и станал; би или професор в тамошната централна школа, или свещеник на новата черкова, или би се главил у примарина да паса конете и воловете, които се прекарват през руската граница.

Аз мисля, че из тия няколко реда вие сте си съставили вече някое понятие за характера и за душевните красоти на бая Петра, за когото имам намерение да ви разказвам доволно дълги истории.

Но при всичката своя важност и при всичките свои сериозни преимущества, байо ви Петьр понякогаш обича и да се шегува, но неговите шеги не приличат нито на славословията на калоферския сатирик Генка Мурина, нито на пловдивския мъдрец хаджи Калча. Байо ви Петър е навсякъде и във всичко е оригинален, защото принадлежи сам на себе си. Така например, ако той види във времето на своите странствувания из града някоя натруфена жена, на която времето е прекарало вече по челото рало, то пее под носа си:

Мари, Радо, мари гиздосийо,
дососа[4] *ми твойта хубосия:*
криво перо на кьораво око,
кован, гердан на шугава шия,
сърмен колан на гола мешлина,
два мингюша на келяви уши,
жълти чехли на спукани пете.

Ако види, че някое момченце повдига носа си високо и че в корема му свирят тетевенски цигани, то пее:

И аз си имам тежко имане,
вземи ме, Радо, вземи ме лудо:
от мишка меше пълно с сирене,
от жаба кълка гьовде пастърма,
от свърдел дупка пълна със брашно,
и аз се храня и госте викам.

А ако види, че някой ергенин се е заседял и не мисли да се ожени, то си подсвирва и пее знаменитата ергенска песен:

Заборавих да се женя,
оор ме чичо не подкани:
„Ожени се, чичовото,

дорде си ми млад и зелен,
та си вземи сляпа Райка —
тамам мома на сто годин,
а ти ерген сто и двайсет.“

Но понякогаш неговите шеги принимават и по-невинни размери. Така например, ако той види някоя хубавичка женица или някое гиздавичко момиченце, то се прокашлюва; а ако срещне някоя калугерка, то си опина десния мустак.

Байо Петър е женен и има два чифта деца: две момченца и две момиченца. Но преди да захвана да ви разказвам за главнодействующето лице в нашия разказ, аз съм длъжен да ви опозная и с жената на бая Петра. В нашето отечество съществува и такъв сорт жени, които ни заставят да мислиме, че умът и разумът се изпровождат в човеческите глави от някоя си свърхестествена сила, която за едни хора бива майка-защитница, а за други — мащеха. Жената на бая Петра, на която името едно време е било Пена и която в сегашното време се нарича просто Петровица Бамнята, е такава разумна жена, на която се чудят даже и казанлъшките Христови учители, а младите невести, съзрелите жени и старите баби доволно често дохождат да искат нейните съвети, които тя раздава на драго сърце. Разбира се, че и в Казанлък, както и във всичките други градове под ясното небе, съществува завист, ненавист и други лошави обичаи, които са се появили между човечеството още във времето на господина Каина и които най-често правят своите гнезда в женските сърца. Едно от тия сърца, което желало да блести из Казанлък, но на което Петровица затъмняла славата, казало веднаж, че от умните и добрите родители се раждат развалени деца.

— Ще видиме — отговорила Петровица и окото й и ден и нощ било обърнато към нейните четири гълъбчета.

Най-голямото й детенце беше момиче и наричаше се Пенка. Аз би желал да бъда изографин и да ви изпиша това невинно лице, тия ясни и живи очи, тия бяло-химизни бузи, тия алени устници, тия вити вежди, тия високи гърди, тая бяла шия и тая тънка снага. Но Пенка имаше и друго достойнство, което не овехтява и което се слави и после смъртта му. Това момиченце имаше добро сърце, здрав разум и такава

пъргавост, каквато се среща само у невинните и честните създания. Нейният крехки глас и нейните весели песни се разнасяли из всичката махала, а нейната работа се славила даже и между най-добрите казанлъшки домакини. Ако вие да би погледали на нейните платна, на нейните кенета и на нейните опечени вече пити, които тя носи на рамото си из фурната, то би трябало да се съгласите с мене, че българката тряба да се тури на венеца между всичките жени под синьото небе на първото място.

— Който вземе това момиче, той ще да премине живота си така, както не са го преминовали ни най-щастливите бащи, — говорили даже и ония бабички, които не обичат да хвалят никого.

— На майка си се е изметнела — говорили мъжете и въздишали така, чегато техните мили стопанки са им дали да помиршат коприва или трит хрян.

Колкото за ергенчетата, които гледат повече на лицето и на снагата, нежели на мозъчната машина, която управлява човека, за тях ще да ви кажа само това, че и тия не могли да не въздишат и да не мислят за Пенка, защото в нея се е заключало почти всичко, щото е достойно за похвала или за обич. Но съществовало и такова сърце, което тупкало малко по-сърчено, когато се срещало с Пенка и когато гледало в нейните мили и ясни очи. Това сърце е принадлежало на Стояна Тончов, който се е считал от всичките граждани за добър, за честен и за способен момък. Единствената причина, която не е позволяла на Тончова да стои на един ред с първите казанлъшки граждани, се е заключала в това, че той е произходил от сиромаси родители и че майка му е обичала да лита из града без никаква нужда, като всяка градска сваха; а всичкото това не е могло да се харесва на казанлъшката буржуазна аристокрация, която отдавна вече има стремление да отдели пшеницата от къклицата.

— Добро е момчето! — говорил един от казанлъшките ески-фудули. — Да не е такава майката, то за него и дума не би трябало да бъде… Работата си гледа и парички вече има.

— Всичко му иде отръки — отговорил един от ония старци, които, обичат да хвалят само ония хора, които им са направили някое добро. — Помолих го да ми направи една работа и той я свърши юнашки.

— Да го избереме за епитроп на училището — казал Ганчо Попов, който обичал да си дава мнението само в такива случаи, когато чорбаджиите са решали вече някоя работа.

— Не бива, не бива… Това не може да бъде… Аз не ща да ни се смеят захаралийци… Майката се скита по цял ден из града, а синът ѝ да стане епитроп! — казал първият.

Из тоя нищожен разговор вие видите вече, че Стоян е бил достоен да обърне към себе си вниманието не само на казанлъшките граждани въобще, а частно на ония бащи, които са имали щастие да отгледат черноoки животинчета и да им намерят покупатели. А какво е мислил за Стояна байо ви Петър, който така също е имал дъщеря и който е мислил вече да я изпроводи в чужда къща?

„Стоян е добро момче — мислил той и броил броеницата си. — Майка му, казват, не е до там… А какво майка му? Жена като жена. «Ходи из града, като калайджийка» — казват. А като ходи, то що е? Всички ходиме, Аз се не прибирам от утрента до вечерта… Но аз ще да дам дъщеря си не на майката, а на сина. «Ако майката не е за пред хората, то такъв тряба да бъде и синът» — казват. Нека си казват. Момчето гледай, момчето. Преди три деня той искаше да ми каже нещо си, но дойде Константин Мъглата и прекъсна ни мухабета. Ако дойде да я поиска, то аз ще да я дам. Който търси гъши яйца, той не еде и кокоши“.

Разбира се, че и майката, която, както казах вече по-горе, е била умна и разумна жена, не е била противна да даде детето си на такова ергенче, което е имало всичко, щото се изисква от един добър гражданин.

„А нема коренът на баща ми беше по-добър? — се питала тя и размишляла хорските глупости. — Моят свекър е ходил с кърджалиите и горил е света, а хората казват, мъжът ми е от добър корен! Иди после това и разбери хорските умове. Аз зная, че ние няма да намериме по-добър зет от Стояна. Моята свекърва казваше, че ако купуваш вол, то тряба да му гледаш врата и копитата, а ако главяваш ратай, то да гледаш в какво е обут и как държи остена. «Който носи дебели царвули, казваше тя, той може да носи и емении, а който носи карловски червени катъри[5], той не може да носи царвули… А знаеш ли, булка, че ни едни червени катъри не са осветлили образа на баща си». Ето каква беше моята стара свекърва! Но хората казват, че

Стоянова майка е развалена жена и че нейният син я слуша и почита. А нема е това лошаво нещо? Умният син тряба да почита и най-лошавите родители, защото тия са му дали живот и защото са го отгледали. Почита майка си!… А какво тряба да прави? Да я убие ли? Зла, добра — майка му е“.

Да видиме сега какво е мислила за Стояна сама Пенка, за съдбата на която са се грижили няколко добри същества. А кой може да ни разкаже тайните на женското, а особено на девическото сърце, когато това сърце има толкова много улички, тъмни кьошенца, криволички и др. т.? Кой може да ни каже, какви мисли могат да се въртят в главата на едно младо и невинно същество, което захваща да живее, да обича, да ненавижда, да мисли за своето бъдеще и да критикува общественото устройство? Най-после, кой може да ни каже, какви сънища гледат ония живи, подвижни и пъргави натури, у които се е появило вече стремление за нов живот, за различни наслаждения и за удовлетворение на своите нравствени нужди? Не зная други как, а аз би желал да ме видят насъне всичките шестнайсегодишни момиченца… Искате ли да ви открия и друга тайна? Аз би желал да бъда двайсетгодишно ергенче и да видя насъне как сънуват дългокосите божи създания… Чудно нещо! Вие и сами вече видите, че моите желания са нищожни и че природата никак не би пострадала, ако би ги изпълнила; но… Но, зер! Младостта се не връща, мои дражайши читатели, и сънищата овехтяват така също, както овехтяваме и ние сами. Едно време, когато косата ми беше още черна, когато лицето ми беше бяло и червено и когато очите ми блестяха като две звезди, то биваха всякакви неща… Всичко премина… Останаха само едни голи и боси възпоменания, които не само че не радват, но убиват в нас и настоящето щастие, ако то и да е обгризено от всяка една страна…

Но да махнеме с ръката си и да влеземе в Пенкината градинка, в която съществуват всякакви цветя. Аз обичам тия momински градинки, които съществуват само у ония народи, които са увардили своята невинност, които не са „вкусили от европейските познания добра и зла“ и които са още млади и чисти. В България тия градинки не са нищо друго, освен девически храмове, в които се моли невинността и в които преклонява коляното си светата натура. Пенкиният храм е бил хубав и затова, защото е била хубава и неговата жрица. Аз смело мога

да кажа, че тая жрица е имала голямо сходство с онзи божур, който се разтваря утрента преди зора и на когото висят няколко бистри капки елмазена роса. Но хайдете да влеземе… Пенка ходи между лехите на, цветята, гледа на всякое от тях с искрена любов, въздиша мило и, както ми се чини, сладострастно повдига своите ясни очи нагоре, шепне нещо си и пипа гушката си… Но гледайте, гледайте! Тя намира един стрък невинен щир, изскубва го, тъпче го със своето малко краченце и пак въздиша. Из всичко се види, че на сърцето й са захванали вече да се борят ония човечески страсти, които се наричат живот и които се състоят от любов и ненавист… Гледайте, гледайте! Тя шепне нещо си, гледа към вратата на градинката, въздиша още веднаж, откъсва си малко здравец и мирише го. А какво ли тя там шепне? Слушайте, слушайте!

— А защо ли на годежите дават на сватовете здравец? Всичката градинка ще да ми потъпчат! У бабини Недялковичини и циганите влязоха в градината, чегато не могат да свирят отвънка… А у Николичини не намериха друго място, ами играха хоро в градината, — всичкото цвете изпогазиха… Стоян обича здравеца. Завчера аз видях, че той въртеше в ръката си един стрък здравец… Мама казваше на тата да ме даде Стояну. Аз чух през къщното прозорче. „Момчето е добро“- казва… „И аз зная, че е добро; по-добро нийде няма“.

Какво е мислила да шепне Пенка по-нататък, аз не зная, защото ще да ида да посрещна Стоянова майка, която влаза в Петровата къща натруфена и накитена и носи в ръката си алена кърпа, в която сега за сега не мога да ви кажа какво се иамира. Прощавайте, аз отивам когато Стоянова майка влязла вътре и когато била поканена да седне, то тя захванала да мълчи ако и да принадлежала в числото на ония хора, които не обичат това занятие. Мълчели и стопаните на гостоприемната къща, ако байо Петър и да бил така също не слабословен хлапар… След десетина минути Стоянова майка, като погледала към тавана, се пресрамувала и казала:

— Горещина ли ви е? Аз съм станала вир вода.

— Горещина е — отговорил байо Петър.

— А какво ви правят дечицата? — продължала Стоянова майка.

— Здрави са — отговорила Петровица. — А ваш Стоян какво прави?

С последния въпрос Петровица желала да развеже езика на свахата и да облекчи обясненията й.

— Добре е. Тая година Господ му даде хубава печалба. Тряба, тряба вече, Петровице, да го оженя. Аз съм дошла да искам ваша Пенка.

Тия обяснения никак не зачудили Петра и Петровица, защото тяхна милост отдавна вече очаквали тая желаема сваха и защото били приготвени да кажат „да бъде“.

След няколко часа после това Стоян отишел сам в Петровата къща да се разговори със своите бъдещи родители и бил посрещнат свесели лица и с няколко благословии.

---

[2] Адвокат, кмет, пълномощник. (Б. р.) ↑

[3] Кметство. (Б. р.) ↑

[4] Омръзна ми (Б. р.) ↑

[5] Луксозни обуща. (Б. р.) ↑

VI.

В Стояновата къща се събрали няколко души младежи да му „честитят радост“ и да преметнат по някоя и друга бистра люляна. Събранието било весело и одушевено, защото бил празник и защото гюловицата се отличала и сама с меризма нй локмаруху.

— Ти вземаш най-хубавото момиче — говорил Никола Глухият и гледал към пълната чаша с особено наслаждение, чегато в нея се е заключало всичкото негово щастие.

— И родителите му са добри — пробъбрал Стойко Тахтата, който имал намерение да стане или градски чорбаджия, или векилин, или барем камзамалин[1], следователно обстоятелствата го принуждали да хвали силните и да критикува слабите.

— А кога ще да бъде сватбата? — попитал Иван Локмата, който имал обичай да мига и когато тряба й когато не тряба. — Гледай да я направиш по-скоро, защото след един месец аз ще да тръгна по гурбет.

— Скоро ще да я направя — отговорил Стоян. — Тая неделя ще да ида в Филибе да си купя едно друго — и работата е готова. Ще ли някой от вас да ме придружи до Филибе?

— Аз ще да ида — казал Локмата. — Нямам работа и в Казанлък… А кога ще да вървиш?

— Утре — отговорил Стоян и помолил другарите си да потретят.

— Стига вече, стига вече — отговорили няколко души от по-първите смъркачи. — По две изпихме. Има да ходиме и на други места.

— Ракията е хубава — отговорил Стоян и захванал да налива. Събранието замълчало и приготвило се да облобизае още веднаж утешителницата на човеческия род, и около обяд, когато всеки от гостите бил принуден да удовлетвори своите вътрешности с по-съществена храна, чудната утешителница имала щастие да се досегне осми път до устните на всичкото събрание, което се погрижило да реши, че сватбата ще да бъде замечателна и че Стоян тряба да прибърза, защото благоразумните хора имат обичай да чукат желязото,

дорде е горещо. Стоян кимнал главата и на другия ден доволно рано се приготвил да тръгне за Пловдив. Дошли байо Петър и булка Петровица.

— Ти, Стоенчо, иди при Паскала, поздрави го от мене и кажи му да заповяда на сватбата. Той ми е голям приятел… Аз обичам богатите и тежките хора — говорил байо Петър и гледал на броениците си.

— Ти, Стоенчо, не харчи много — говорила булка Петровица. — Мисли за после. В сегашното време никой не прави вече такива сватби, каквито се правеха другоч. Филибелиите дават само по едно сладко и по едно каве. Няма кого да зачудиме! Напой ги, нахрани ги, развесели ги, а после ти се смеят, че гостбата ти била прегоряла, че виното ти нехелело, че ракията ти била слаба!… Не харчи много.

В това време Стоянова майка стояла близу до разговорящите и размишляла:

„Още петелът не се е качил на полицата, а захванал е вече да кукурика! Не харчи, не прави голяма сватба, не гощавай хората!… На добро го учат!… Нека ни се смеят хората — филибелийците ще да гледаме ние! Мъжът носи кюмюр в копринена кърпа, жената седи по цял ден на чекмата[2], а кормите им свирят с тамбура, — ето какви са вашите прехвалени филибелийци. Аз искам да направиме сватбата като хората, ако и да не сме чорбаджии и градски кметове. «Ти, Стоенчо, калесай там кир Праскала»-казва сватът. Много ни тряба вашият Праскал. Всичката сватба ще да я развали вашият Праскал. «Дето стъпя гъркът, там трева не никне»-казват старите хорица. «Не пущай свине на гумното си, не приемай гърци в къщата си, не звтваряй кози в градината си и не калесвай цънцарин на сватбата си»– казваше едно време дядо Трифон. По-лани двама наши тонковци из Захара се ожениха за две филибелишки гъркини… В онова време аз бях в Захара… Да видиш сватба, да видиш приказ! Окумили се нашите гъркини като самодиви пред русаля; повдигат очите си нагоре, като кокошки, когато пият вода; свиват устните си като бабички; обръщат главите си като сопотненски козли и мърждят челата си като гьопценски волове. Кокони, да ги вземе дяволът! В къщата си не би ги пуснала. Това им се не харесва, онова им не е по волята, това е лошаво, онова е смешно… Смешни сте вие сами, одрани котки! Хубостта ви е калпава, лицата ви са вапцани, зъбите ви се люлеят от белилото, косите ви са чужди, а честта ви е купена на вересия. Не сте вие за нази. Аз

съм ходила няколко пъти в вашия град и познавам ви — от мене не можете да се укривте. Я вижте, приличате ли на нашите български гюлфиданчета. Де ви е червенинката, която се нарича здравие? Де ви са гърдите, които са длъжни да отгледат здрави деца? Де ви е светлината на очите, която е дъщеря на сърцето? И вие ни се големите със своята хубост! Погледайте на децата си и вижте се какви сте! А какви са мъжете ви? За тях не тряба и да се говори. Надул се като въшка на перо, стъпя като щъркел, повдига главата си като паток и пъчи тумбака си като мисир. А защо ни се перчиш, кир Праскале? «Защото си купих чохени шалвари». А защо ти са жълти и сухи децата, кир Праскале? «Защото го храня с франжелки». А насищат ли се тия от твоите франжелки? Защо им не дадеш да се наядат добре и защо им не купиш малко месце? «Времената са лошави, мъчно се печели». Чуден си ти човек, кир Праскале! Натруфил си жената си като царибашийка, а децата ти ходят гладни и жедни!“

И още много неща размишлява Стоянова майка, но ние тряба да я оставиме за време, защото конят на пътника тупка с краката си, пърха с ноздрите си, маха опашката си и чака с нетърпение да тръгне… Хайде върви, Стоене, и добър ти час! Не слушай ти мене и моите читатели. Аз, като учен човек или като български писател, обичам да си подърдоря и да позалиша света с неврели и с некипели. Да те упази Господ Бог от такъв съветник, у когото мозъчното чекръче се намира в разстроено състояние! Когато това чекръче се откаже да се върти правилно и когато на писателя непременно се иска да поблести, то неговата милост пуща в пълен ход езика си и дава му свобода да гради високи кули под облаците или да гони вихрите. Добре, че хартията е станала евтина, а мастило си варят вече и децата! Върви, Стоене, и купувай щото ти тряба за сватбата. Веднаж се жени човек! Гледай да изхарчиш барем половината от своето състояние, а какво ще да бъде по-нататък, това нито ти, нито аз не тряба да знаеме. Купи елмазени обици, копринени фустани, подплатени със самур кюркове, златни гривни, елмазено кръстче, десет върви маргатар, бонджур[3] с бели лисици, бели копринени щивали[4] и много друго, — ние не сме по-долни от филибелиите. Иди сбогом!

Да идеме сега в къщата на Нена чорбаджи и да видиме какво прави неговата милейша съпруга и неговият честен син.

— Аз тряба да те оженя — говорил Нено и гледал своя указателен пръст, когото повдигал нагоре във вид на кукерица. — Доста си се скитал по кръчмите и по кавенетата… Ако ме не послушаш, то аз ще да те изгоня из къщата си и никога вече няма да те погледам… Чуеш ли? Ти тряба да не зборавяш, че аз съм ти баща.

— Пропуснахме хубавото момиче! — говорила Неновица. — Петър е полудял. Боже мой, дава ли се едно добро момиче на такъв човек, който има такава развалена майка и който се е родил на сламата? А Петровица какво е гледала? Хората, казват, че тая жена е умна!… Да вземе дяволът и ума й, и главата й. А харесва ли ти се Петрова Пенка, Николчо?

— Мене се харесват всичките момичета — казал Никола и озъбил се така, както въобще се зъбят всичките задоволни хора, у които животът върви с механическа сила.

— Ако взема една суровица, то ще да ти покажа де зимуват жабите! — казал Нено и подхвърлил чубука си. — Всичките момичета му се харесват!… Скоро ще да ти туря аз тебе юларчето. Доста си ритал, доста си цвилил, доста си хапал.

— Отсега нататък аз ще да хапя жената си — казвл Николчо и погледал към вратата.

— Мълчи, магарешки сине, — извикал Нено и скокнал накраки.

— Не карай му се — казала нежната родителница и погледала към своето дете с овчо умиление. — По-харно да помислиме за неговата годеница… Когато се ожени, то умът му ще да дойде в главата. Всичките млади момчета са такива.

— Да поискаме Рада Беньовичина — казал Нено и покорил се на жена си.

— Рада не е за нашата къща — квзала Неновица. — Баща и до завчера е бил овчар… Къщата им се е съборила от едната страна. Преди десетина годин са купили шинди[5] и баскии[6] и все я правят! Изпуснахме доброто момиче.

— В Казанлък не е само Петровата дъщеря — проговорил вулканът и из гърдите му изскокнали няколко пух-пух. — Аз ще да му намеря по-добра невяста.

— А де ще ти да я намериш? Като Пенка във всичкия Казанлък няма.

— Махни се ти със своята Пенка, та Пенка! — проговорил Нено.

— Няма да се махна-отговорила Неновица и погледнала на своя повелител с някаква си ненавист.

— Аз ти казах да прибързаш, а ти си правеше оглухци… И тебе те не е срам да отстъпиш пред един просешки син? Ако аз да би била мъж и Нено чорбаджи, то би направила такова чудо, което никога не би се заборавило в Казанлък.

— А какво би ти направила? — попитал Нено внимателно.

— Аз би подляла вода Стояну и накарала би го да разбере, че свраката не може да бъде другарин на сокола… Всеки тряба да знае своето гнездо и да не вовира носа си във всяко кьоше. Искаш ли да ме послушаш? Ако искаш, то аз те съветвам да идеш у Петрови и да ги накараш да върнат. „Аз се чудя на ума ти — кажи ти Петру. — Как си ти дал дума на такъв един човек, който има такава лошава майка и комуто се смее и малко и голямо? Парите, кажи му, се спечелват, а доброто име никога“. Направи това и докажи им, че ти си Нено чорбаджи. Аз би желала да видя как се пука Стоян и как псува чорбаджиите и големците! Послушай ме, Нено!

Нено мислил и не решавал се. След няколко минути той погледнал на сина си, понамръщил се малко и рекъл:

— За тебе аз ще да стана резил-маскара пред света! Чуеш ли? Щеш ли дв бъдеш човек или не?

— Това ще да бъде решено после сватбата ми — казал синът равнодушно. — Защо, питам аз вас, искате да ме ожените без време? Или искате да ме зачерните? Не женете ме още: дайте ми да поживея и да се порадвам на младините си…

Всичкото това Николчо говорил без волнение и без душевна борба.

— Ако те оставя да поергенуваш още някоя година, то една заран ще да те намеря обесен на някое дърво — проговорил бащата. — Юздата тряба да ти се тури колкото се може по-скоро… — Аз искам само да зная харесва ли ти се Пенка Петрова и ли не? Ако ти се харрсва, то аз ще накарам Стояна да се потресне…

Последните няколко думи накарали Николча да дойде в себе си и да се замисли. Тоя човек, който заключала в себе си всичките пороци и който бил готов да унизи своето човеческо достойнство и в най-нищожните дела, имал известна гордост или, да кажем по-вярно, някакво си своелюбие, което е свойствено само на ония развалени

натури, които не могат да търпят онова, щото е чисто и честно и които се стараят да пакостят всекиму, който стои от тях по-високо, Николчо, както знаеме вече, презирал сиромасите и честните работници, които живеят със своя пот и които не умеят, да едат на готово, т. Е. На които бащите не са накрали достатъчно за тяхното наслаждение. Мисълта, която се появила в главата на майката, привела сина в умиление и той се решил за няколко минути да я приведе в действие.

„Това не ще да бъде лошаво, мислил той. Аз тряба да открия устните на Стояна… Нека ме помни… Но страх ме е да не изпия сами пелина. Ами ако Петър и Петровица кажат на баща ми, че е вече късно? Ами ако ни върнат? С какви очи ще да погледам аз тогава на моите приятели? Но нищо, нищо… Аз ще да им кажа, че баща ми е искал Пенка без моето съгласие. А какво ще да ми каже моя Цона? Ще да поплаче клетницата… Аз ще да й купя и гривни, и сукно за контошче. Жените се утешават лесно. Но тя ми квза оная вечер, че е тежка. Това ми се не харесва… С калугерките е лесно. Тях аз никога не съм лъгал и никога не съм им обещал съпружеска вярност. Тия продават своята чест малко по-евтиничко. Една мска да й купиш сукно за антерия, друга за джубе, трета иска парички, четвърта те моли да й купиш библия от протестантите, а пета нищо не иска — само вашата любов! Прощавайте, мои мили калугерчици! Ваш Николчо ще да бъде женен. А тогава що! Пак същото. Жененият човек може да влезе даже и при игумениците“.

След няколко минути после тоя семейни конгрес Нено чорбаджи облякъл джубето си, казал на Неновица няколко думи на ухото и излязъл. Из пътя неговата глава работила доволно бързо, ако мазният му мозък и да сбърквал конците няколко пъти. Скоро той дошел до къщата на бая Петра, надникнал през прага и извикал:

— Имате ли куче?

— Вляз, вляз. Нямаме — отговорил тънък и нежен глас.

Нено влязъл. Пред него се появила доволно живописна квртинка. Пенка седяла на постлана на земята рогозка и шила нещо си, а Петровица чесала вълна. Лицата на тия две женски същества били весели и щастливи. Когато Нено погледнал на тях, то сьвестта му заговорила и лицето му почервеняло.

„Аз съм дошел да разваля щастието на тия, добри хора, които не ми са направили никакво зло! — помислил той и запрял се. — Наш

Никола не е за тоя ангел… Но няма какво да се прави…Дома ме изеждат с дрипите, ако не свърша нещо. Напред, Нено! И аз не бях за моята стопанка, а Господ ми я даде“.

— Дома ли е Петър? — попитал той.

— Вътре е — отговорила Петровица. Нено чорбаджи влязъл в мъничката къщица на бая Петра и заварил нейния стопанин в такова положение, а каквото се намират почти всичките лениви хора лятно време: той бил полугол и час по час отривал лицето си, по което текли изобилни вадици от пот. Приятелите се поздравили любезно.

— Аз бих желал да зная, каква работа те е изпроводила при мене в такова горещо време? — казал байо Петър.

— Ох, не питай — отговорил Нено чорбаджи и седнал до прозореца. — Тая горещина ще да ми извади душата. Едвам съм дошел. Кажи на вашите да ми дадат малко студена — водица.

Байо Петър извикал като протогер[7] на жените, без да спрменува името им, да донесат вода и продължал да гледа на своя гостенин с маслено благоговение. След малко време в стаята влязла Пенка и подала иа Нена чорбаджи зелена стомнв, която била пълна със студена вода, послте това тя излязла изново на двора, а Нено чорбаджи се прокашлял и проговорил:

— Аз чух, че вие сте я годили.

— Годихме я — отговорил байо Петър.

— Рано сте намислили де я задомите.

— Не е рано — отговорил байо Петър. — Петнайсетата година и се изпълни вече.

— А аз ти казвам, че си прибързвл: аз мислех друго… Аз мислех да я взема за наш Никола.

Байо Петър опулил очите си и раззинал устата си. Той и насъне не би си позволил да помисли, че Нено чорбаджи, тоя тежък, човек, ще да му каже подобни неща и че такъв богат човек ще да се реши да иска дъщеря му за сина си. Ако байо Петър и да знаял, че Никола е развалено момченце, и ако и да ценил хубостта, ума и способностите на дъщеря си, но нему било известно вече, че българските чорбаджии имвт свои собствени обичаи и че техните носове приличат не сватбени пряпорци, Но след няколко минути той се опомнил, повдигнал главата си и рекъл:

— Кой е знаял! Ако сте мислили да нвправите такова нещо, то е трябало да ме подсетите барем с окото си… На тоя свят биват чудни неща! Ако да би знаял, че… Но няма какво да се прави.

— А нема ти не можеш да върнеш? — попитал Нено. — Или се боиш да не докачиш Стоянова майка! Намерил си от кого да се срамуваш!

Неновите думи паднали на байовата Петрова глава като студен сняг и той раззинал още по-широко устата си. И наистина, предложението на Нено било такова, което би зешеметило и още по-бистра глава. Дълго време двамата приятели седели и пушели чубуците си; дълго време Нено чорбаджи пъшкал, а Петър охкал; дълго време ни един от тях не се решавал да даде край на разговора. Нено мислил, че победата е негова, и старал се да си представи положението на Стояна и попържните на майка му; а байо Петър кроил планове, размишпял за бъдещето положение на дъщеря си и за завистта на неговите неприятели.

— Да бъде или не? — проговорил Нено.

— Да бъде — отговорил байо Петьр.

— Повикай жената си и обяви й моето желание пред мене. Кажи и на дъщеря си да дойде и да целува ръка… Аз съм донесъл и даровете.

Байо Петър изпълнил волята на своя нови сват. Влезли Пенка и Петровица.

— За какво ни викаш? — попитали и двете жени с един глас.

— Аз ще да ви кажа такова нещо, коете и насъне не сте сънували, — казал Петър и лицето му приняло скотско изражение. — Ние тряба да върнеме… Стоян не е за нази. Кир Нено иска Пенка за Николча… Слушате ли? Сам Господ ни изпроважда голямо щастие!

— Вие сте полудели, както ми се чини! — казала Петровица. — Да не сте се напили?… Но шишето е пълно.

— Сбирай си устата и слушай — казал страшният повелител, и посочил с пръст към жената си. — Когато пее петелът, кокошките тряба да мълчат.

Когато Пенка чула страшните думи на баща си, то изскочила из стаята и отишла в градинката. А какво е правила там? Това ще да видиме след време.

---

[1] Общински съветник. (Б. р.) ↑
[2] Балкон. (Б. р.) ↑
[3] Връхна дреха до над коленете. (Б. р.) ↑
[4] Високи обуща. (Б. р.) ↑
[5] Дъски. (Б. р.) ↑
[6] Дебели пръти. (Б. р.) ↑
[7] Глашатай. (Б. р.) ↑

VII.

Една заран Нено чорбаджи седял със своята жена на столчето под асмата и разговаряли се за едно, за друго. Лицата и на двете мазни същества били весели и щастливи.

— Изпълниха ли се моите думи? — казала Неновица и погледала на мъжа си горделиво и самонадеяно. — Аз познавам твърде добре сърцата нв всичките наши граждани… А какво се чуе за Стояна? Едному наречено, а другому изпечено. Сиромах Стоян! Той си беше наточил вече зъбите за печеното прасе, а добрите хора му дадоха да смъркне малко емфие!

— Луд човек! — промънкал Нено и напълнил чубука си. — Сватът ми разказа, че едната дъска на това младо ергенче се е отковала съвсем и че лудостта му се уголемява все повече и повече. Когато се върнал из Филибе и когато чул от майка си какво е станало, то дошел у Петрови, извадил пред невястета даровете и рекъл й: „Тия дарове Не са вече мои… Вземи ги“. „Ние не щеме чужди дарове — казал Петър. — Да е жив сватът… Той дава и на слугините си по-добри накити“. „Вие можете да правите каквото щете и да дадете дъщеря си комуто щете, но да се подигравате с хората и да им… Това аз никога няма да ви простя. Вземете даровете и накитете дъщеря си, преди да я закопаете. С Никола тя ще да види такова добро, каквото би видяла и овцата с вълка!… Ако сте изгубили честта си, то пожалейте барем детето си. Не мислете, че аз ви казвам това от завист. Да ме упази Господ“. После това той захванал да ме псува и да говори такива неща, от които косата би ми настръхнала, ако да би ги чул сам. Той казал, че аз съм бил вол, а ти свиня и че наш Никола е нехранимайковец. Ще да му покажа аз нему, кой е вол и кой е свиня! Воловете теглят колата, а аз съм чорбаджия.

— За тия думи ти тряба да го набедиш за нещо на конака и да му удариш петдесет тоеги по петите — казала мазната чорбаджийка и скръцнала зъбите си. — Свиня сьм била!… Ако съм аз свиня, то той е

нерез… Мършав нерез. Свиня не свиня, а хубавото момиче му се изплъзна из ръцете! Нека се облизва.

— А знаеш ли какво е направил със своите дарове? Хвърлил ги в Тунджа… После тоя ден той не се връщал вече в Казанлък. Петър ми каза, че е побягнал във Влашко… Едно само ми се не харесва. Знаеш ли ти, че Пенка не ще да вземе наш Никола? „Жива ще да те закопая“-й казва бащата. „А ко ме закопаеш, то ще да ми направиш голямо добро“ — му отговаря. „Не мъчи я-казва май-ката, — ние не сме я намерили на пътя“. По цял ден се карат… Бащата вика и вдига къщата на главата си, майката му отговаря с всякакви думи, а дъщерята седи и плаче.

— Нека поплаче — казала Неновица и свила устните си. — И аз плаках, когато ме годиха за тебе… Всичките момичета плачат. Но ти тряба да прибързаш и да направиме сватбата. Кой знае какво може да направи Стоян! Не е той отишел във Влашко… Мене е страх да не стане хайдутин и да ни не направи някоя пакост… Баба ми разказваше, че мой чичо е грабнал своята годеница из черковата, когато отишли да я венчвят за другиго, и сватовете нищо не можели да му направят. Кови желязото, дорде е топло!

— До неделя ще да го изковем — казал Нено и отишел да поговори със сватовете и да им каже да прибързат със сватбата.

Скоро преминали и двете седмици. Една неделя после Петровден Николчо бил венчан за Пенка и сватбата станала за слава и за приказ. Казанлъчани говорили, че ако на тая сватба да не би се случили две, разбира се не твърде важни, произшествия, то подобна сватба не би могла да стане още веднаж не само в България, но и в подземното царство. Тия две произшествия са следующите. Когато младоженците се връщали из черкова, то ги срещнала Стоянова майка, погледала на младоженеца яростно и казала сърдито:

— Зачерни ти, мой синко, хубавото момиче! И невястата ти няма да види добро, но и ти няма да прокопцаш… Ако майка ти и да казва, че ти ще да се поправиш после женитбата, но аз мога да те уверя, че до днешния ден ни една свиня не е могла да се отучи да рови купищата. А какво ще да прави баща ти с детето на Цона Михаличина? Ти мислиш, че хората не знаят кой е баща на това дете? Да го не удавите в Кайнарджа, както удавихте и детето на Божата кравица? Хайде вървете си сега! Аз ви казах всичко, щото лежеше на сърцето ми. Нека бъдат

проклети всичките бащи и майки, които нямат сърца и които кривят с душите си!

Другото произшествие било малко по-значително. В сряда после сватбата на Нена дотрябали пари и той заповядал на жената си да му даде ония кесии, които му били донесени преди месец и половина от устабашият на бакалския еснаф. Неновица отишла и донесла му една кесия.

— Аз ти казах да донесеш и двете — казал Нено.

— Ами Устабашия ти донесе само една кесия — казала Неновица.

— Как една кесия?… Две кесии… Едната е пълна със сребро, а другата със злато…

— Аз намерих на миндерлъка само една кесия — казала Неновица и плеснала ръцете си.

— Една кесия! — изревал Нено и опулил очите си като стар бухал — Една кесия… една… само една! Нека ме убие светата гърмотевица!. Ле-ле-ле! Де е Никола? Намерете Никола… Умирам… Дръжте ме… Шестдесет хиляди гроша…

— Иване! — извикала чорбаджийката и на устата й се появила пяна. Из всичко се видяло, че и тя е изгубила вече любовта си към своето „мамино детенце“.

Иван, който все още слугувал на Нена чорбаджи, ако и да събрал вече доста отдавна добри парици, израсъл пред своите повелители и мълчешката очаквал техните приказания[1]. Но, о чудо чудес! Нито чорбаджият, нито чорбаджийката били в състояние да продумат!…

— О-де-ле-ле, умираме — проговорила най-после чорбаджийката и из очите й потекли едри сълзи. — Припкай, Иване, и намери Никола… Пари пак са се изгубили…

След една неделя после това произшествие поп Кън; за когото тряба да кажем няколко думи, събирал сечивата си и приготовлял се да извърши една доволно тежка, но полезна работа.

— Тури в бохчата новия патрахил, който ми беше харизан от хаджийката, — говорил той на едно младо и руо момченце, на което името било така също Иван. Тряба да знаете, че казанлъчени обичат Ивановците твка също, както коприщени обичат Лулчовците, карловци — Тудураковците, калоферци — Тинковците и сопотненци — Цачовците. — Хайде, хайде, не чеши се, а шавай по-скоро —

продължил поп Кън и захванал да се омива. — Хайде да захванеме, Иванчо. „Благословенъ Богъ нашъ“…

— „Слава Отцу и Сину и Святуму Духу“…– захванвл да чете Иванчо и да везва бохчита.

— Бързай, бързай Иванчо! „Господи помилуй, Господи помилуй!“ Чети „Помилуй мя, Боже!“

А разбирате ли каква е била рвботата и какви майстории е знаял поп Кън? Ако не разбирате, то слушайте. Поп Кън имал обичай да служи бденията утренните и всичките други дреболии дома си, а за черковата оставял само литургията, която, да кажеме право, се свършвала твърде бързо, Иванчо, който така също бил от бързите хора, бил за поп Къна не само дясна ръка и десен крак, но съставял и половината от неговия език и от неговия мозък. Даже и сам поп Кън говорил, че ако да не би бил Иванчо, то ни един православен християнин не би можел да отстои Василевата литургия. И така, дорде поп Кън и Иванчо се омивали и обличали, то бденията се свършвали; дорде дохождали до черковните врата, то утреннята дохождала до своя „амин“, а дорде се отваряла черковата и дорде, клисарят палил свещите, то и на литургията се давали петте пари. Бъбрал Иванчо, бъбрал дядо поп, бъбрал Иванчо, и когато бабичките дохождали пред пангара да си купят по една свещ, то дядо поп вряскал из всичкото си гърло: „Сострахомъ божи“, а Иванчо чел „Молитвами святихъ отецъ…“ и работата се свършвала.

Но тоя ден не приличал на обикновените, защото поп Кън станал малко по-рано и защото звповядал на Иванча да чете малко по-полека.

— Днеска литургнята и една час от утреннята тряба да се отслужи в черкова — казвл ученият и разумният поп.

— Ама ще да зачудиме бабичките! — казал Иванчо и изкикотил се. — Тия всякога закъсняват…

— Мълчи и чети — казал поп Кън. — Днеска ще да имаме коджамити работа… „Приидите поклонимся цареви нашему Богу…“ Ти тряба да идеш и да му отчетеш два псалтиря… Бакшишът ще да бъде голям. Синът му купи снощи копринени пошове. „Слава тебе, Боже нашъ, слава тебе…“

— Дядо попе, хората казват, че той е умрял от дамла… Синът му го уморил… Откраднал му паричките.

— Езикът ти би трябало да бъде малко по-късичък — промъмрал поп Кън и отворил вратата. — Дългата молитва и дългите езици и Богу не са драги… Чети по-скоро…

— А щеш ли да ме заведеш в събота на гробищата? — попитал Иванчо.

— С тоягата по гърба — проговорил поп Кън и продължил да се моли за православните християни и за туторите[2] и приложниците „храма сего“…

— Какъв храм? — попитал Иванчо — Ние се намираме на пазара!

— Мълчи, ти казвам и чети– извикал поп Кън и захванал да крачи малко по-сърчено. — На гробищата никога няма вече да те заведа… Оная събота надникнах в чували и само хляб намерих! Всичките млинове и всичките медени парченца си олапал!

— Ни едно парченце не съм видял — казал Иванчо и усмихнал се.

— Ни едно парченце не е видял! А я си погледай ръкавите на антерията и потурите около джебовете! Оная неделя насмалко щяха да те изедат мухите… Чети „Верую“… И ушите ми ще да изедеш.

— А поп Славе казва, че ти мислиш да изедеш ушите на цял Казанлък, — казал Иванчо. — Ти си му бил отнел и махалата, и гробовете, и литургиите.

— Мълчи, Иване, — казал само поп Кън и влязъл в черковата.

Поп Кън е добър и разумен човек. Ако той іонякогаж и да се кара Иванчу, но неговите попържни не излизат от сърцето му. Но и Иванчо заслужва да го обичат и да му дозволяват да яде млиновете и медените парченца заедно с ръкавите си и потурите си.

— Като Иванча ниде няма — говори обикновено поп Кън и разказва из неговия живот различни анегдоти. — Веднаж го пратих в село Ешеклере да прочете на бабичките едно-друго и казах му да вземе голямата книга, в която се намират всичките молитви, а той сбъркал и земал друга една голяма книга… Какво да се прави? Умното момченце захванало да чете из тая дебела книга, из която четат само владиците, и осветило божия храм още веднаж! Тоя ден той докара две магарета с едно-друго и напълни всичкати ни къща ако едното магаре и да беше паднало заедно с него и заедно с порязаниците в Тунджа.

Но при всичкото това поп Кън е добър и умен човек. Ако го не обича поп Славе, то от това няма да пострадае нито Казанлък, нито владиката, нито градските кръчми. С поп Славе не може и да се пошегува човек! Веднаж на задушница поп Кън излязъл из черковата и дошел на гробищата малко по-раничко и българите говорят, че раното пиле рано и пее. Така се случило и с поп Кън.

Когато тоя разумен пастир прочел „Помени Господи“ над всичките свои гробове, то захванал да чете и над гробовете на поп Славе… Хората не могат да чакат всичкия ден: на едни женици децата седят гладни, на други кравите стоят неиздоени, на трети хлябът ще да прокисне, на четвърти мъжете тряба да идат на работа!… Идете после това и не говорете, че поп Кън е милостив човечец! Когато поп Славе дошел на гробищата и когато видял, че поп Кън ходи по неговите гробове като кесиджия с ножа в ръка, то хвърлил кандилката, изкастрил го по майка и побягнал; а поп Кън се изсмял и извикал след него: „Сърдит поп, празна му турбуличка“. После тоя ден поп Славе никога не казва на поп Къна „добро утро“, а поп Кън и нехае. Трябва да ви кажа и това, че поп Славе е пакостен човек… Той разказва за поп Къна различни неща, които е измислила неговата попска калимявка. Така например, той разказва, че веднаж поп Кън открадцал парите от дискоса и изпил ги във Вельовата кръчма, ако тия пари и да принадлежали на троица попове. Когато чорбаджиите, туторите, Приложниците и епитропите на храма чули всичкото това, то се събрали на кавенето и накарали поп Кън да върне парите и да целуне ръката на стария поп. Но тия са малки неща.

Из всичкото това, щото казахме по-горе, читателите ни се сещат, че, някой е умрял и че тоя „някой“ е бил Нено чорбаджи. После светата литургия, която била скопосана от поп Къна и от Иванча надве-натри, угасналият вулкан бил донесен в черкова, а после обяд всичкото казанлъшко христолюбиво воинство го занесло на гробищата и закопало го между неговите деди и прадеди с голямо тържество. Даже и поп Славе тоя ден не чел с носа си. А защо не е дошла дражайшата економка на Нено чорбаджи? — Защо не е дошла! Малко ли причини съществуат на тоя свят, които накарват човека да не изпълни своите свещени обязаности? Ако да би чули какво говори Стоянова майка, то вие тутакси би открили няколко важни тайни, ако против нейните убеждения и да се изказвали множество противоречия.

— Ех, Петре, Петре, даде ти Господ добър и хрисим зет! Сам си го избра… Седни сега и оплачи детето сй… Баща му умря от дамла, а майка му лежи избиена и осакатена!… Да не е крила парите си. Щото е дошло харам, харам ще и да иде. Дорде ги не изхврчи, той няма да миряса. А-а-а-а! Чак сега ми поолекна на сърцето — говорила Стоянова майка на една своя съседка. Съседката поклатила главата си и пропищяла:

— Да ни упази Господ!

— Ти мислиш, че ти разказвам приказници? Мисли каквото искаш, а аз тряба да ти кажа, че Петровата дъщеря няма да види добро. Когато Нено захванал да умира и когато потърсил сина си, то техен Иван го намерил при калугерките. Тежко и горкно на неговата млада жена! И днеска, когато отиваха да закопаят баща му, той беше пиян, — люшкаше се… Искаш ли да чуеш и друго нещо? Баба Стойка ми разказа, че Цона Михаличина е родила вече… За една се венчава, а друга му ражда!

— Тряба да се каже на Петра и на Петровица — казала съседката.

— Ако искаш кажи, а ако не искаш — не казвай. Аз те съветвам да не казваш — казала Стоянова майка и влязла в къщата си със засмяно лице. Тя твърде добре знаяла, че нейната стрела е ударила на добро място, защото познавала всичките душевни и телесни свойства на своята съседка. След няколко минути и Петър, и Петровица, даже и младата Николчова жена, били известни за всичко, и това всичко било посипано с мерудийни разсъждения, с маслени съжаления, с люти притурки й с миризливи примечания[3].

Но да оставиме всичките казанлъшки свахи и да видиме какво е произходило в къщата на Николча Ненова, защото всяко едно нещо тряба да се разгледва и изпитва на мястото му. Ако Нено и да умрял от жалост за своите изгубени пари и ако Неновица и да пролежала някояко месеца по същата причина и от юмруците на своя родолюбив син, но Николчо наследил доста големи суми или доволно голямо имане. Казанлъчени разказвали, че всичките богатства на Нена чорбаджи, вземени заедно, са били дотолкова големи, щото Николчо успял да ги изяде само тогава, когато преминали четири годинки и когато младата му жена родила цели две деца. Но да не помислите, че в продължението на тия четири годинки казанлъшките християни са

презирали Николча или че са се старали да го отбият от лошавите пътища? Съвсем не. Вие, любезни читатели и читателници, още не познавате и сами себе и искате ли да ви сваля булото и да ви изнеса пред лицата гладко огледало? Ако между вас се намери такъв човек, който да харчи навятъра, който да не знае какво прави, който да развратничи и пр. И пр., но който да ви не иска на заем или който да не докача вашите интереси, то вие или ще да го хвалите, или ще да мълчите, или ще да го извинявате с различни остроумия; но щом тоя човек преобърне в кесията си последния грош, щом ви не почерпи няколко деня, щом захване да ви се оплаква и щом ви каже да му заимете пет гроша, то ващите уста се разтварят до толкова широко, чегато се събирате да погълнете Канерите. Същото се случило и с нашия херой. Когато тоя добродетелен човек (тая титла му се давала от калугерките) довършил паричките си, когато такуните[4] на калеврите му се изкривили и когато той сам захванал да пие на чужд кредит, то даже и преподобните сестри из Преображенския манастир решили, че той е луд и че „честните хора не тряба да пущат в къщата си такъв един човек, който е имал дете от друга жена, преди да се ожени, и който е уморил баща си“.

Един ден Николчо явил на своята млада жена и на своята родителница, че ще да продаде къщата и гюловете и че ще да се пресели в Пловдив. Произлязъл Содом и Гомор. Майката ревала и скубала косата си, младата жена вземала дечицата си и отишла у баща си и у майка си, а Никола се разхождал по двора, псувал, клел и махал с ръцете си. Но през тоя същи ден той бил повикан на конака, дето се намирали всичките кметове и чорбаджии, а кадията му обявил, че къщата и гюлът принадлежат на майка му и че никой няма право да тури на тях ръка. Какво е говорил в това време Никола, аз не зная, зная само това, че каймакаминът заповядал да го затворят и да го изпроводят в Пловдив.

— Против теб е викнал всичкият град — казал каймакаминът и махнал с ръката си.

— Отдавна би трябало да му се тури юздата — казал Али-ага.

— От сега гюловицата ще да стане малко по-евтиничка — си помислил поп Желязко.

В Пловдив нашият херой бил държан не дълго време, защото нямал даваджии и защото прегрешенията му се отнасяли повече до

него самия, нежели до неговите съграждани. На връх Св. Димитър той бил пустнат… Но де се е дянал после това? Поп Кън разказва, че той отишел във Влашко и че се е заселил в Гюргево, дето го храни една циганка, която пере хорските ризи и която продава по улиците варен кукуруз.

* * *

Казанлък е хубав и весел град; хората му са чисти и благородни; понятията на гражданите са високи и човеколюбиви; а гюловицата е люта и миризлива. Хайдете да идеме в гюловите градини и да се надъхаме щастие и блаженство… Слънцето свети весело и любезно, пиленцата пеят и скачат от храстек на храстек момичетата се смеят и радват се, децата припкат и викат из всичкото си гърло… В една от тия райски градини седи доволно побеляла вече жена, с жълто и папунесто лице, и милва до колените си две дечица, които й гледат в очите и които й изказват детинска чиста любов и невинно почитание… Не далече от тая щаслива група една още млада жена върти мотиката и прекопава трендафила… Лицето й е бледно и повяхало, очите й гледат темно и безсмилено, ръцете й са почернели от слънцето и от тежката работа, косата й е побеляла, а по лицето й текат изобилни сълзи. Час по час тя изправя снагата си, гледа умилно към децата, въздиша тежко и горчиво и навожда се изново… Из всичко се види, че тая работа не е по нейните сили, че пръстите й тръпнат, че кръстът й я боли и че всичките й телесни сили изнемогват под тежката мотика, но нейните дечица тряба да бъдат сити и обути и нейната свекърва не тряба да проклина дните си… Тежка е желязната мотика, горещо е ясното слънце, слабо е женското тяло мъчен е трудът! А пред очите на младата жена се мяркат по-приятни картини, по-мили образи, по-чисти възпоминания, по-щастливи времена… Мярка й се нейното девичество, мярка й се нейната младост, мярка й се Стоян и неговото добро и умно лице… И тече след сълзата сълза, и трупа се над страданието страдание, и събира се с нещастието нещастие, и страдае бедното и полуубиеното сърце…

— Ох, ако да не би били децата ми! — говори младата жена и гледа с любов и с ненавист към небето — Как, какво! — отговаря сама.

— Тутакси се бих удавила! Аз не тряба вече да живея… Ох, тато, тато, какво направи ти с мене? Боже мой, прибери ме, но не оставяй децата ми!

А децата й гледат умилно, смеят се, кикотят се и играят си.

— Булка, остави мотиката и почини си! — казва Неновица и клати главата си. — Ела пийни малко студена водица. Боже, защо не мога да й помогна? Като ми взема парите, то защо ми взема и здравето?

Един мой приятел ми доказваше един ден, че ние, българите, сме добри християни, защото мислиме повече за ближните си, нежели за своята собствена черга, която отдавна вече се е покъсала и която е пълна с бълхи. Това непатриотическо убеждение ме накара да изляза из себе си, да наговоря на моя приятел цял шиник грубости и да му докажа като два и два четири, че негова милост не чете нито цариградските вестници, нито издадените от г-на Данова ръководства, нито стихотворенията във в. „Ден“. „Българите не са добри християни!“ — извиках аз и долната ми устна затрепера от яд. — Добрите християни се стараят по-напред да попощят чуждите черги, а после вече са завземат да плачат на своите гробища… Българите не са такива. Тия достойни за уважение хорица мислят, сънуват и грижат се само за своите лични удоволствия, които се наричат у, нас „животец“, а ако понякогаж плачат по-чуждите гробища, то плачат именно затова, защото мъртъвците имат деца и унуки, които могат да им бъдат подойници. Ето каква е работата!… Ех, българинът знае на какво стъпя и що му е потребно! Искаш ли доказателства! Ако искаш, то трябва да знаеш, че ако във Влашката земя да не би съществували патета и мисирчета, то и орлите не би се събирали да плачат на чуждите гробища. Тая логика, както ми се чини, е твърде понятна. Ето ти главната причина, която накарва нашите банкери и базиргяни, нашите учени и просветители, нашите патриоти и дипломати да оставят жените си и децата си, да презират името си и народността си и да се отказват от майките си и от бащите си.

Едно време мой дядо, който беше чист и непорочен българин, говореше, че учението е празна работа, защото чорбата му не стая от

него по-гъста; че отечеството му не трябва, защото неговите покойни родители не са му оставили триста крави и хилядо овце; че родолюбив и чедолюбие му не трябват, защото неговите деца му не дават заработеното от техния труд сребро и злато за вино и за ракия; най-после, че народност му не трябва, защото гърците живеят по-добре и работят по-малко от българите. „Дойде гръцкият калугерин на двора ти, говореше той, побъбре ти с носа си няколко «кирие елейсона», поглади брадичката си и земе ти паричките: дойде Янаки в къщата ти, похване те за ръката, даде ти няколко капки локма-руху, земе ти паричките и облизва ти се; дойде агиос Никофорис в селото ти, разперчи хата си, извика «хей християнлар», земе ти паричките и присмива се на главата ти. Гърците са умни хора. Тия се не учат нито физики, нито граматики, а пият сурови яйца и оправят гласовете си. Молитвите са такава скъпоценна стока, която се купува без пари, а продава се за чисто злато. Поучете се от гърците как да живеете.“

Дядо имаше право. Неговите съвети се уважават от всичките наши граждани. Въобразете си, че един гладен орел лети над някоя мърша и че има намерение да кацне на нея и да се наяде до уригване, въобразете си, че тая мърша е мазна, угоена, и хранителна; най-после въобразете си, че гладният орел не намира никакви конкуренти освен няколко дългоклюни гарвани и освен нищожно количество щъркокраки гарги и че съдбата му обещава извънредно щастие. Разбира се, че ако нашият орел да не би оставил своите планини и своите орлета и да търси мазни мърши из слепите царства, то би бил принуден да яде зайчета, лалугери и полски мишки, които, както е известно, се хващат не твърде лесно и които, удовлетворяват кръвожадния стомах не твърде изобилно. Така също, ако нашият българин да би останал в своята бащина къща и да живее честно или, както казват бабичките, „както господ дал“, то би трябвало ля работи, трябвало би да храни жена, трябвало би да отгледа деца, трябвало би да гледа майка и баща, трябвало би да даде премяна на сестри и на дъщери и много друго, а всичките тия домашни обязаности са и тежки, и неблагодарни работи. Мършата — ако тя доволно често и да бива воняща и неприятна на вкус — е по-сладка именно затова, защото за нея „не е прела ни баба, ни прабаба“, защото тя не изисква ни печене, ни варене, ни дъвкане и защото принадлежи всяко-му без различие. Земете за пример нашия казанлъшки херой, за когото ви разказвах вече

в първата картина, отворете главата му и разгледайте нравствената страна на воденицата му. Турете очилата си и гледайте. Ако Николчо да би останал в Казанлък, то би трябвало да храни жена, да отгледа, деца и да живее честно и почтено, защото в противен случай коремът му, децата му, жената му и общественото мнение би го накарали да се откаже от множество мечешки наклонности и от някои и други телесни и душевни наслаждения. Във Влашко не е така. В Гюргево например съществуват множество циганки, унгоройки, немцойки, еврейки и румънки, които не изискват от своя почитател нищо друго освен черни мустаки, дебели кълки, огнени очи и яки гърди. Последното достойнство се изисква от всеки разумен херой именно затова, защото патриархът на семейното огнище е длъжен да държи всичко в редовност и защото женските страсти са разнообразни. Така например, ако бъде пияна жената, то нейният повелител е длъжен да изцеди из утробата й сичките отровителни частици на спирта й с двата юмрука; а ако е пиян мъжът, то неговата всемилостива, целомъдрена и благочестива стопанка трябва да удря така, щото костите му да останат цели и за другия ден. Достоверно е вече известно, че Николчо и неговата циганка — която той непременно желае да нарече законна съпруга, ако неговата законна работница и да копае чуждите гюлови градини да прехрани децата си — повтарят горeказаните екзекуции по триесет и един път през месеца, ако ролите им и да се меняват, по няколко пъти на ден.

* * *

…В Румъния се случили три велики събития. Всеки от вас знае, че великите дела (разбира се, че човеческите) се посрещат от простите смъртни с ентусиазъм и с гръмогласни похвали, без да се гледа защо именно тия дела са велики, действително ли са велики, за кого са велики, кой ги е нарекъл велики и за дълго ли време ще останат велики. Човекът е направен така, щото нему е необходимо разнообразие, следователно той доволно често дава велико значение и на най-малките работи, защото тия работи го извеждат из неговата колиба на чист въздух и накарват го да заборави и разглаголствуванията на баща си, и неудоволствията на майка си, и

пехливанлъка на жената си, и неблагонадеждността на децата ти. Тая е оная велика причина, която е създала стотина празнини и която накарва човечеството да търси утешение в червеното винце между своите приятели и познайници. Доказано е вече, че колкото повече са по-забъркани и по-неестествени отношенията на мъжа към жената, толкова повече се празнуват и празници.

Но аз се задърдорих изново.

В Румъния се случили три велики събития, които трябва да са забележени вече не само в аналите на г-на Хаждъу[5], но и в българската история на г-на Кръстовича[6], която непременно трябва да се свърши с българо-кинезкия период. Горепоказаните три събития накарали румъните да създадат още един празник. Още от утринта на новия празник звънците на тристатях букурещки чернови принудили чувствителните хора да се откажат от своето утрешно спокойствие, многочислено количество жени, деца и бабички припкали по градските улици и радвали се; слънцето, което доволно често принимава участие в човеческите веселия, блестяло с всичката своя сила; бозаджиите, шекерджиите, халваджиите и въобще всичките любимци на децата се приготовляли да спечелят някоя парица; с една дума всичко се приготовляло да се повесели или да поживее малко по-безгрижно.

Аз ще да опиша тия три събития накратко, защото есенциите се дават даже и от д-ра Богорова не в твърде голямо количество и защото истинната поезия бива немногосложна. Първото събитие, което е създряло в Гюргево, се е свършило със сватба; второто събитие, което е ожалостило цял Букурещ и всичките благородни и благочестиви сърца, се е свършило със смърт и с духовно завещание; а третото събитие, което се е извършило пак в столичния град и което е повдигнало букурещкия патриотизъм на няколко градуса, се е свършило с официално кръщение в румънската камера. Из тия няколко реда вие се усещате вече, че в първото събитие главната роля е играл нашият казанлъшки херой г. Николчо, на когото животописанието аз се постарах вече да ви опиша, доколкото беше възможно, в първата картина. Това е така. Когато Николчо се преселил в Гюргево и когато почувствувал около себе си небрано лозе, то пустил в ход и последния си грош, защото в много градове под ясното небе даже и чистата женска любов се продава на кантар. Първоначално той търсил работа, мислил за жената си и за децата си, надеял се след време да им бъде

полезен — или да ги доведе в Румъния, или да спечели някоя и друга пара и да се върне назад, — кроил планове за възпитанието на рожбите си и доволно често обвинял своя характер; но след някой месец малко по малко, без да се сети и той сам как се е случило всичко това, Казанлък захванал да му се представлява в някакъв си неопределен вид, лицата на децата му се изгубили в някаква си мъгла, а фигурата на жената му захванала да принимава друга форма, друг вид и друго положение. И така, малко по малко, когато преминали вече цели две години, Николчо изгубил и последната капка от своя поезия, защото някои от гюргевските комунистки му се показали по-апетитни от неговата работница и защото червеното вино имало такива чудотворни свойства, които изглаждат из човеческия мозък всяко едно възпоминание. В първото време Николчо работил, харчил със своите многочислени жени и се още мислил да бъде човек. Но времето и обстоятелствата доволно често преобръщат наопаки и самата природа. И така, виното, развратният живот и развaленото общество доволно скоро произвели своето разрушително влияние и Николчо захванал да се скита из кръчма в кръчма, да спи под откритото небе и да мисли само за излечението на своята болна глава със същия клим. Работа никой вече му не давал, защото пиянството произвежда слабост, а слабостта — отвращение към всяка една работа. Когато един милостив човек се съжалил над бедственото състояние на нашия херой и когато го земал в къщата си за работник, то го пратил в зимника да наточи малко вино и да извади малко кисело зеле.

Николчо, на когото коремът в това време хванал вече тригия, налял няколко паници с вино и изпил ги на гладно сърце. Чакал господаринът му десет минути, чака други десет минути, а Николча се няма и няма. „Тоя хърсъзин е заспал в зимника“, казал милостивият човек и отишел да го търси. Но когато той прескочил през прага на зимника, то пред очите му се представила такава живописна картина, каквато не би могли да срещнете нито у Хохарта. Бъчвата, която брала сто ведра вино, изтекла до капка и Николчо плувал по червеното море като венецианска гондола. После това произшествие, което с помощта на целомъдрените гюргевски жени станало известно в доволно кратко време почти по целия град, Николча постигнала твърде трагическа съдба. Благоразумните хора, които купуват виното си за чисти пари, се боели не само да му дадат работа, но и да го пуснат в къщите си. Но

господ бог не забравя ни най-последните свои създания. Една от неговите любовници, която принадлежала на циганското племе и която гледала на пиянството като на достойнство, се решила да земе чорбаджийския син под свое покровителство и да го храни със своя труд. Тая човеколюбива женица прала чуждите дрехи, купувала на любовника си вино и ракия и наслаждавала се на неговите прелести. Разбира се, че и нежното сърце на нашия херой не е могло да не поблагодари твоята благодетелка. Не-преминала нито една година, а Николчо й предложил вече своята десница и пожелал да я нарече законна съпруга. Това произшествие е важно в две отношения; първо, из него ние можеме да заключиме, че човекът доволно често се преобразява на безполезен предмет, кой-то намира съчувствие само у ония паднали и нищожни, какъвто е и той сам, създания; второ, че кривото дърво не може да изправи ни самата природа, ако моралистите и да разказват, че нейните закони са чудотворни.

А какво прави Николица? Как живее тая сирота жена, която е била обязана от нравствените принципи на казанлъшката патриархалност да бъде послушна на родителите си, да избере за свой съжител сина на градския първенец и да му нарежда деца? Какви мъки и какви неволи е длъжна да търпи тая добра и честна майка, която е длъжна да отгледа своите деца без ничия помощ? Тя работи, копае, не доспива си, недояда си… Кой е крив? Отеческата воля трябва да се уважава без никакви противоречия.

* * *

РЕШЕНИЯТА НА КАМЕРАТА

Решение първо. Понеже нашият нови гюргевски гражданин Никола Казанлъчано унищожава голямо количество спиртуозни питиета, то честният акциз се обязва да го погребе на правителствена сметка. (Погребалното угощение ще бъде поднесено от камерата.)

---

[1] Нареждания. (Б. Р.) ↑

[2] Ктитори. (Б. р.) ↑

[3] Бележки. (Б. р.) ↑

[4] Токовете. (Б. р.) ↑
[5] Румънски филолог. (Б. р.) ↑
[6] Деец за църковна независимост. (Б. р.) ↑

Ползван източник: Любен Каравелов, „Мамино детенце“, С. 1946, „Хемус“, под ред. на проф. П. Динеков.

Допълнителни материали: Светослав Иванов, 2007 (Седма глава: от „Един мой приятел ми доказваше един ден…“)

Ползван източник:

Любен Каравелов. Маминото детенце

Редактор Тихомир Тихов
Корица Александър Поплилов
Худ. редактор Елена Маринчева
Техн. редактор Цветана Арнаудова
Коректор Виолета Райнова

Формат 32/84/108; тираж 50,100 екз.: печатни коли 5,50:
издателски коли 4,18; л. г. IV; поръчка № 7/1963 год. на
издателство. „Български писател“; дадена за набор на 20.X.1962 г.
излиза от печат на 30.I.1963 година; цена 0,22 лева

„Български писател“, София, 1963
ДПК „Димитър Благоев“, София

ЗАСЛУГИ